

READ-IN-CLUB:

READ-ING for CuLtUres across Borders

IO1 – IZVJEŠTAJ O ISTRAŽIVANJU

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Ovu publikaciju izradilo je 6 partnerskih organizacija

u okviru Erasmus+ projekta

READ-IN-CLUB: READ-ING for CuLtUres across Borders:

Culture Polis
Krf, Grčka

HELLENIC
FOUNDATION FOR
CULTURE

Helenska fondacija za kulturu
Atena, Grčka

institute of
Entrepreneurship
Development

A.B. Institute of
Entrepreneurship
Development Ltd.
Polis Chrysochous, Cipar

ITStudy Hungary
Obrazovni i istraživački
centar za informacije i
tehnologiju
Gödöllő, Mađarska

Društvo slovenskih pisateljev
Slovene Writers' Association

Društvo slovenskih pisaca
Ljubljana, Slovenija

Sandorf

Sandorf
Zagreb, Hrvatska

Datum objave: Studeni 2021.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Potpora Europske komisije za izradu ove publikacije ne predstavlja slaganje sa njenim sadržajem koji odražava isključivo stavove autora. Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u publikaciji.

Autori:

Izveštaj o stanju knjižnog sektora: Ilias Polymenidis, Konstantina Argeitakou (Grčka)

Europske politike i strategije za oporavak
kulturnog sektora nakon COVID-19: Louiza Ntourou (Grčka)

READ-IN-CLUB Izveštaj o istraživanju:

Grčko istraživanje: Louiza Ntourou, Xanthippi Kontogianni, Konstantina Argeitakou

Ciparsko istraživanje: Anastasios Vasileiadis

Mađarsko istraživanje: Kacsur Annamária

Slovensko istraživanje: Andrej Blatnik, Lija Gantar

Hrvatsko istraživanje: Ivan Sršen, Sandra Karić

Izveštaj o istraživanju: Andrej Blatnik (Slovenija)

Ostali suradnici:

Culture Polis: Xanthippi Kontogianni

Helenska fondacija za kulturu: Afrodite Kafetsi

A.B. Institute of Entrepreneurship Development Ltd: Anastasios Vasileiadis

ITStudy: Kacsur Annamária

Društvo slovenskih pisaca: Maja Kavzar Hudej, Nataša Čebular

Sandort Nakladništvo: Marijana Jurčević

Sadržaj

Uvod	Error! Bookmark not defined.
Pregled projekta	Error! Bookmark not defined.
Pregled IO1 – READ-IN-CLUB Izvještaj o istraživanju.....	5
Izvještaj o stanju knjižnog sektora	Error! Bookmark not defined.
Uvod	Error! Bookmark not defined.
A. Djelokrug i ciljevi	6
Analiza utjecaja pandemije virusa COVID-19 na čitateljske klubove	6
B. Stanje	6
C. Posljedice	7
Zaključci i razmatranja	9
Popis literature.....	Error! Bookmark not defined.
Europske politike i strategije za oporavak kulturnog sektora nakon krize COVID-19	11
Uvod	Error! Bookmark not defined.
Utjecaj pandemije COVID-19 na knjižni sektor	12
Odgovor EU za oporavak kulturnog sektora: ključne strateške osi.....	14
Izravne mjere	Error! Bookmark not defined.
Neizravne mjere	Error! Bookmark not defined.
Odgovor EU za oporavak knjižnog sektora	18
Zaključak	Error! Bookmark not defined.
Popis literature.....	Error! Bookmark not defined.
READ-IN-CLUB Izvještaj o istraživanju	24
Zadatak	Error! Bookmark not defined.
Metodologija.....	Error! Bookmark not defined.
Definicije pojmova.....	24
Rezultati – Upitnik.....	Error! Bookmark not defined.
1. Demografski podaci ispitanika	27
2. Običaji čitateljskih klubova.....	29
3. Demografski podaci čitateljskih klubova.....	31
4. Moderiranje	33
5. Običaji	35
6. Izbor knjiga	37
7. Preferencije	42
Rezultati - intervjui	45
Sažetak.....	47
Zaključni prijedlozi.....	Error! Bookmark not defined.
Dodatak: Pet nacionalnih zbirki podataka	51

Uvod

Pregled projekta

Kreativni i kulturni sektor jedan je od segmenata društva koji su najviše pogođeni krizom covid-19 koja je uzrokovala ogromne turbulencije u europskom društvu - građani EU proživljavaju iskustvo "nove normalnosti" ostajući kod kuće i živeći u karanteni. Budući da je ljudska interakcija ozbiljno narušena u ovim kritičnim okolnostima, europske vrijednosti poput društvene kohezije, inkluzije, međukulturnog dijaloga, društvenog angažmana, razumijevanja "drugih" i tolerancije – sve one prenose se putem umjetnosti i kulture – suočile su se s velikim izazovom.

Projekt READ-IN-CLUB (READ-ING for CuLtUres across Borders) ostvaruje se u okviru ERASMUS+ programa i uključuje šest partnera iz pet različitih država članica EU: A.B. Institute of entrepreneurship development ltd. (Institut za razvoj poduzetništva) iz Cipra, CulturePolis i Helenska zaklada za kulturu iz Grčke, ITStudy iz Mađarske, Društvo slovenskih pisaca iz Slovenije te Sandorf iz Hrvatske. Glavni cilj projekta je opskrbiti naše društvo vještinama i znanjem nužnim za brz i lak oporavak nakon krize. U READ-IN-CLUB-u, književna umjetnost i institucije čitateljskih klubova i čitateljskih zajednica, zajedno sa snagom digitalne tehnologije, snažni su promicatelji neformalnog učenja i dijaloga te stvaraju poticajno kulturno okruženje u kojem se ljudi potiču na inovacije i učinkovito cjeloživotno učenje.

U tom kontekstu, READ-IN-CLUB cilja na profesionalce, kao i entuzijaste knjižne industrije koji organiziraju i koordiniraju rad čitateljskih klubova ili drugih obrazovnih aktivnosti vezanih uz književnost: pisce, autore, prevoditelje, ravnatelje i predstavnike privatnih i javnih knjižnica, moderatora čitateljskih klubova (ili knjižnih klubova, kako ih često nazivaju), voditelje nakladničkih kuća i književnih organizacija, izdavače i urednike. Ciljevi projekta su:

- a) Razvijanje međusektorske suradnje utemeljene na vrijednostima EU koje stvara i prenosi književna umjetnost.
- b) Rješavanje izazova ugradnjom obrazovnog aspekta čitateljskih klubova za socijalno uključivanje i međukulturalni dijalog u "digitalni, post-covid plan" dionika knjižarske industrije.
- c) Osposobljavanje voditelja čitateljskih klubova usavršavanjem njihovih didaktičkih vještina i digitalnih kompetencija kako bi postali 'književni mentori' ('Lit. Mentori') međukulturnog dijaloga.
- d) Razvoj i izrada digitalne platforme čitateljskog kluba te inovativnih materijala za obuku i metodologije sadržaja kako bi se uspješno zadovoljile i osnažile potrebe koordinatora čitateljskih klubova i njihovih zajednica na svim razinama.

Pregled IO1 – Izvještaj o istraživanju READ-IN-CLUB

Izvještaj o istraživanju READ-IN-CLUB predstavlja istraživanje o temama koje se odnose na značenje književnosti za međukulturalni dijalog, jednakost, raznolikost i inkluziju, kao i potencijale čitateljskih klubova za razvoj odraslih. Nastao je u okviru projekta READ-IN-CLUB: READ-ING for CULTUres over Borders, kao prvi znanstveni rezultat projekta.

Ovo istraživanje proveli su svi članovi konzorcija kako bi istražili najnovije metode u vezi s ciljevima projekta i bolje razumjeli utjecaj krize COVID-19 na umjetnički i kulturni ekosustav.

Izvještaj donosi sažetak znanstvenih i akademskih članaka o utjecaju krize COVID-19 na čitateljske klubove u Europi. Nadalje, izvještaj naglašava utjecaj COVID-19 na kreativni i kulturni sektor u Europi, točnije na knjižni sektor, prikazujući politike i strategije EU-a za oporavak kulturnog sektora nakon COVID-19, s posebnim naglaskom na knjižni sektor (izdavaštvo). Izvještaj uključuje 5 zbirki podataka iz partnerskih zemalja – Grčke, Cipra, Mađarske, Slovenije i Hrvatske – kako bi se prikazale potrebe čitateljskih klubova, kao i identificirao nedostatak u obuci voditelja čitateljskih klubova u interpretaciji književnosti sa stajališta međukulturalnog dijaloga, jednakosti, raznolikosti i uključenosti. Konačno, na temelju ovih informacija, izvještaj artikulira i konkretne preporuke za razvoj budućih znanstvenih rezultata ovog projekta – virtualnog seminara obuke za literarne mentore ('Lit.Mentors') i virtualne platforme.

Izveštaj o stanju knjižnog sektora

Uvod

A. Djelokrug i ciljevi

U sklopu IO1, Helenska zaklada za kulturu napravila je izvještaj o stanju knjižnog sektora i utjecaju COVID-19 na čitateljske klubove. Bibliografija koja je korištena za izradu ovog izvještaja obuhvaća stranice koje sadrže službene članke i web istraživanje organizacija EU-a sa znanstvenim izvještajima.

Na kraju ovog istraživanja, prvi rezultat je da u EU nije provedeno mnogo istraživanja o čitateljskim klubovima.

Analiza utjecaja krize COVID-19 na čitateljske klubove

B. Stanje

Kako bismo razumjeli utjecaj pandemije na tako specifično područje, korisno je pogledati neke podatke o knjižnoj industriji općenito.

Kao što je spomenuto na europa.eu, izdavački sektor jedna je od najvećih kulturnih industrija u Europi, s ukupnom tržišnom vrijednošću procijenjenom na 36–38 milijardi eura. Procjenjuje se da cijeli lanac knjižne industrije (uključujući autore, prodavače knjiga, tiskare, dizajnere itd.) zapošljava više od pola milijuna ljudi prema izvještaju Europske udruge izdavača za 2018. godinu. S više od 500.000 naslova koji se godišnje objave, europski je sektor knjiga nevjerovatno bogat i raznolik.

S jedne strane, u nedavnoj prošlosti, sektor knjiga bio je ozbiljno pogođen krizom uzrokovanom pandemijom i uvedene su mjere kako bi se spriječilo daljnje širenje krize. S druge strane, posljednje brojke ukazuju na to da je 2020. godine došlo do porasta čitanja jer su ograničenja u pandemiji ostavljala ljudima koji rade od kuće (i kojima su bile zabranjene bilo kakve druge slobodne aktivnosti) više vremena, kako navodi Udruga izdavača. Točnije:

- Komercijalno izdavaštvo – koje uključuje beletristiku, publicistiku i dječje naslove – zabilježilo je porast od 7% na 2,1 milijardu funti, uključujući porast od 9% u Ujedinjenom Kraljevstvu na 1,5 milijardi funti.
- Došlo je do velikog pada u kategoriji privatnih i alternativnih sustava obrazovanja, ali i do povećanja akademske ponude.
- Prodaja beletristike zabilježila je rast od 16% na 688 milijuna funti, no publicistička literatura se i dalje više prodaje, za 4% na milijardu funti, a kategorija dječje knjige porasla je za 2%, na 396 milijuna funti.

Stephen Lotinga, izvršni direktor Udruge izdavača, izjavio je: 'Izdavaštvo se pokazalo nevjerojatno otpornim tijekom značajnih izazova 2020. godine.'

Povijest čitateljskih grupa seže u srednji vijek, kada bi se zajednica okupljala kako bi slušala jednog od njezinih članova koji je čitao knjigu naglas. U svom današnjem obliku, čitateljski klubovi postoje od devetnaestog stoljeća, ali su posebno popularni od 1990-ih.

Sve do danas, tradicionalno formiranje čitateljskog kluba bilo je povezano s neformalnom, neakadamskom čitateljskom skupinom koja se redovito sastaje (obično 1 do 2 puta mjesečno) kako bi raspravljala o knjizi koju je odabrala većina njenih članova, slušala književna iskustva sudionika i istraživala moguća tumačenja. Sastanci se obično održavaju u kući nekog od članova, u knjižari, knjižnici ili gdje god grupa odluči. Istraživanje Jenny Hartley (2001) pokazalo je da se čitateljski klubovi često sastoje od žena srednje klase, srednjih godina ili starijih, dobro obrazovanih, koje radije čitaju beletristiku i žele svoje čitateljsko iskustvo podijeliti s mišljenjima drugih ljudi.

C. Posljedice

Jedan od prvih učinaka pandemije bilo je otkazivanje mnogih planiranih novih naslova – što je zauzvrat dodatno utjecalo na prihode, kako ističe Enrico Turrin. Neki su izdavači također bili pogođeni prekidom lanca opskrbe i smanjenjem izvoza. Samo u drugoj polovici ožujka, francuski su izdavači odgodili objavljivanje 5236 novih naslova i novih izdanja, a do sredine svibnja planirali su odgoditi u prosjeku 18% naslova predviđenih za 2020. godinu; u Grčkoj je proizvodnja novih naslova pala za 75% do kraja ožujka, a procijenjeno je da je za cijelu godinu smanjenje bilo oko jedne petine ukupne proizvodnje; češki izdavači do sada su odgodili oko 15% planiranih naslova. Najupečatljivije je da je u Italiji do kraja ožujka otkazano ili odgođeno oko 23.200 naslova (oko jedne trećine godišnje proizvodnje), što odgovara 48,9 milijuna manje tiskanih primjeraka, a tijekom cijelog razdoblja izolacije proizvodnja naslova smanjena je za dvije trećine. Gotovo sve zemlje doživjele su neku vrstu poremećaja u planovima objavljivanja.

Internetska prodaja e-knjiga i audioknjiga naglo je porasla u mnogim zemljama, prema podacima Europske unije. U Flandriji je porasla za 52% u ožujku i 180% u travnju; mnoge su online platforme udvostručile ili utrostručile svoju prodaju u Francuskoj početkom travnja; do sredine travnja, online prodaja u Italiji prvi put je prestigla prodaju u trgovinama, dosegnuvši 47% udjela; do lipnja imala je udio od 40% u ukupnoj prodaji knjiga u Rumunjskoj. U Velikoj Britaniji je u travnju WH Smithova prodaja u trgovinama pala za 85%, dok je online prodaja porasla za 400%. Prodaja e-knjiga i audioknjiga također je značajno porasla u ostalim zemljama, a ponegdje su izdavači odlučili objaviti određene naslove samo u digitalnom obliku.

Međutim, ni u jednoj od zemalja u kojima su se knjižare morale zatvoriti online ili digitalna prodaja nije nadoknadila gubitak prodaje u trgovinama. U Francuskoj je, primjerice, njihov promet pao 30% u ožujku i 50% u travnju. Prodaja je donekle porasla kada su knjižare ponovno otvorene, ali je u većini slučajeva ostala niža od razine prije krize. Tako je, primjerice, promet u Austriji u svibnju pao 5%, a prodaja u Francuskoj 20%, a u Njemačkoj 2,2% (-6% u maloprodaji knjiga); promet u knjižarama pao je između 10% i 50% u Mađarskoj. U prvom tjednu

'ponovnog otvaranja', prodaja je više nego udvostručena u Francuskoj u usporedbi s prethodnim tjednom, te je također bila 2,7% viša nego godinu prije; međutim, sljedećeg je tjedna prodaja pala za 8%, što je također 11% niže nego godinu prije. Prvi tjedan potpunog ponovnog otvaranja, prodaja je porasla za 0. 5% u Njemačkoj u svim kanalima – ali to je još uvijek na -6,8% u klasičnim knjižarama. U prvom tjednu lipnja prodaja u knjižarama u Španjolskoj je porasla za 37,5% u odnosu na prethodni tjedan, ali i dalje je bila 5,2% niža nego u 2019. U tjednu ponovnog otvaranja knjižara u Ujedinjenom Kraljevstvu prodaja je porasla za 30,4% na godišnjoj razini vrijednosti, sljedećeg tjedna za 9,3% – što je pad vrijednosti od 14,1% ako uspoređujemo tjedan za tjedan. Do kraja lipnja, ovaj spori proces oporavka doveo je prodaju u Njemačkoj na -8,3% u odnosu na prethodnu godinu (-13,9% u klasičnim knjižarama).

Ohrabrujući pokazatelj je da su ljudi širom svijeta čitali više knjiga i slušali više audioknjiga dok su bili kod kuće tijekom krize. Kao rezultat IPA istraživanja, mnogi su izdavači dobili pomoć od nacionalnih udruga izdavača za razvoj e-knjiga i audioknjiga, dok su potrošači prešli na online kupnju i tražili nove digitalne formate.

Budući da nas je problem krize uzrokovane virusom COVID-19 držao zatvorene u našim kućama, tračak nade (očito nedovoljan, ali koji nam je ipak potreban), bio je da nam je kriza svima dala priliku da nadoknadimo sve ono što smo htjeli pročitati. Budući da se čitanje prvenstveno obavlja samostalno i u zatvorenom prostoru, to je jedna od rijetkih aktivnosti koja se nije promijenila u ovom novom okruženju, a da nam i dalje omogućuje kakvu-takvu interakciju s drugim ljudima. Uz svu novu tehnologiju koja može predstavljati potencijalni izvor tjeskobe, možda nikada nije bilo važnije pobjeći u tiskanu riječ. Tijekom pandemije i produžene izolacije, određeni broj ljudi okrenuo se čitanju kao načinu za stvaranje veza i komunikaciju s prijateljima, a često i potpunim strancima.

Što se čitateljskih klubova tiče, raduje nas činjenica da je njihov broj porastao tijekom pandemije virusa COVID-19. S jedne strane imamo povećanje članova u već postojećim čitateljskim klubovima, a s druge strane formiranje novih čitateljskih klubova.

Kako se diljem svijeta počela uvoditi karantena, čitateljski klubovi su se počeli okretati aplikacijama poput Zoom-a, Twitter-a, Instagrama, Skyp-ae ili Microsoft Teamsa, kako bi okupile čitatelje.

Jedna od pozitivnih činjenica o virtualnim čitateljskim klubovima je ta da se članovi ne moraju nalaziti na istoj fizičkoj lokaciji. To im omogućuje povezivanje s čitateljima koji žive u različitim gradovima ili zemljama. Digitalne platforme omogućile su ljudima koji nemaju stalno mjesto boravka, puno putuju zbog posla ili imaju zdravstvenih problema da lakše stvaraju nova poznanstva; mogu se preseliti iz jednog grada/države u drugi i dalje se pridružiti određenom čitateljskom klubu. Također, čitateljima koji su imali problema da nastave čitati ili sa zadržavanjem pozornosti kao rezultatom stresa zbog pandemije, digitalne platforme su pomogle da ostvare svoje ciljeve.

Štoviše, virtualne čitateljske zajednice mogu biti demokratskije, raznolikije i manje hijerarhijski ustrojene od *offline* grupa, budući da su članovi raspršeni i često anonimni u online okruženju, a društveni status i kulturološke razlike manje su vidljive u virtualnim raspravama.

Prema jednom eseju o književnom klubu *Russophone*, jedna činjenica koja se promijenila na bolje tijekom virtualnih susreta je ta da su članovi više poštovali ostale sudionike i nisu ih prekidali u iznošenju mišljenja; čekali su svoj red kako bi se javili za riječ. Virtualne rasprave obično su manje slobodne. Neki smatraju da su rasprave o knjigama u njihovoj grupi usredotočenije i inkluzivnije zbog manje vremena posvećenog sporednim razgovorima, dok drugima nedostaje organski tijek sastanaka uživo.

Dok književnost sama po sebi može pružiti utjehu i zabavu, ona također može poslužiti i kao temelj jedne zajednice. Mnogi digitalni čitateljski klubovi niknuli su diljem svijeta posljednjih tjedana, omogućujući čitateljima da komuniciraju sa svojim omiljenim autorima, raspravljaju o teškim etičkim temama ili jednostavno vide druga ljudska lica. Mike Monteiro, suosnivač *Quarantine Book Cluba*, kaže: 'Knjiga gotovo da je ljudima poslužila kao izgovor da se povežu i sretnu druge ljude.'

'Književnost je oduvijek tako izvanredno obavljala zadatak poticanja zajednice i međusobnih razgovora – ne čudi me da to i sada čini, i to tako snažno', kaže Robert Macfarlane.

Većina čitateljskih klubova s vremena na vrijeme poziva autore, bilo da čitaju svoje knjige ili na susret i druženje s članovima. Piscima je puno lakše sudjelovati u virtualnim susretima, pogotovo ako su na turneji ili jednostavno zato što žive daleko, a takvi čitateljski klubovi ne mogu platiti troškove susreta uživo. U svakom slučaju, klubovi čiji članovi vole takve susrete, češće pozivaju pisce.

Neki bivši članovi čitateljskih klubova kažu da su tijekom pandemije razvili 'zamor od interneta'. To je zato što je velika većina ljudi radila – a neki još uvijek rade – od kuće i moraju prisustvovati virtualnim sastancima više puta dnevno. Zbog toga traže aktivnosti koje ne uključuju korištenje računala.

Nadalje, neki kažu da im nedostaje interakcija licem u lice s ostalim članovima kluba i osobito razgovor koji je uslijedio nakon završetka sastanka. Virtualni sastanci im daju manje mogućnosti za povezivanje na društvenoj razini.

Zaključci i razmatranja

Budući da se pandemija vjerojatno bliži kraju, pokušat ćemo razmotriti kako će – i hoće li se – stvari vratiti u prijašnje stanje. Što se tiče čitateljskih klubova, mišljenja su različita. Čitateljski klubovi koji su nastali tijekom razdoblja COVID-a-19 vjerojatno će se nastaviti sastajati putem internetskih platformi. Očekuje se da će se čitateljski klubovi koji su postojali prije pandemije vratiti susretima uživo, a istovremeno će svojim članovima dati i priliku da se virtualno pridruže ako žele.

Potpuno virtualna ili hibridna grupa vjerojatno bi bila privlačna opcija za članove čitateljskog kluba. Sukladno rezultatima istraživanja, virtualni čitateljski klubovi navode da su grupe

ponovno vratile svoje članove koji su se trajno odselili ili dio godine žive na drugom mjestu. Također, neke grupe su privukle nove članove zbog fleksibilnosti virtualnog formata.

Ono čime bi se trebali pozabaviti u budućnosti jest hoće li čitateljski klubovi nastaviti djelovati u sadašnjem virtualnom formatu, vratiti se tradicionalnim sastancima uživo ili će ljudima dati priliku da imaju mješovit način sudjelovanja. Ovo je temeljno pitanje na koje ćemo uskoro imati odgovor, s obzirom na to da se postupno vraćamo u redovno stanje funkcioniranja.

Popis literature

<https://ec.europa.eu/culture/sectors/books-and-publishing>

<http://www.albusnet.eu/k-hub/impact-pandemic-publishing-europe/>

https://www.sne.fr/app/uploads/2020/12/UIE-Post-COVID_Action_Plan_Report2.pdf

https://thegaragejournal.org/files/04/493_518783e68ca4339c2e05e13ef914cb1c30726560.pdf

<https://news.sky.com/story/covid-19-fiction-sales-up-16-as-people-rediscover-love-of-reading-12288526>

<https://www.theguardian.com/books/2020/mar/26/the-perfect-time-to-start-how-book-clubs-are-enduring-and-flourishing-during-covid-19>

Dar, M. (2020). Through COVID-19 Closures, Libraries Take Book Clubs Virtual. Retrieved 5 November 2021, from <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=through-covid19-closures-libraries-take-book-clubs-virtual>

Hunt, E. (2020, July 1). 'The perfect time to start': how book clubs are enduring and flourishing during COVID-19. The Guardian.

<https://www.theguardian.com/books/2020/mar/26/the-perfect-time-to-start-how-book-clubs-are-enduring-and-flourishing-during-covid-19>

Cumming, S. (2021, September 12). Book clubs see 'massive' increase as readers search for escape from COVID-19. ABC News. <https://www.abc.net.au/news/2021-09-13/book-club-boom-during-covid-19/100446242>

Europske politike i strategije za oporavak kulturnog sektora nakon krize COVID-19

Naglasak na knjižnom sektoru

Moto: 'Književnost, kultura i umjetnost potiču naš zajednički europski osjećaj pripadnosti. Ne samo da pridonose društvenoj koheziji naših društava, naših demokracija i gospodarstava, nego također odražavaju našu europsku raznolikost, vrijednosti i povijest, naš način života.'

David Sassoli, predsjednik Europskog parlamenta (2021.)

Uvod

Ovaj izvještaj izrađen je u okviru projekta READ-IN-CLUB: READ-IN-ING for the CULTURES over Borders financiranog iz programa Erasmus+. Cilj mu je u najkraćim crtama prikazati posljedice krize uzrokovane virusom COVID-19 na kulturne i kreativne industrije u Europi, s posebnim naglaskom na književnost i knjižnu industriju. Također prati politike i strategije koje je EU pokrenuo za oporavak sektora te ističe vrijednost umjetnosti čitanja i moć čitateljskih zajednica koje bi u suradnji s digitalnim tehnologijama mogle stvoriti poticajno kulturno okruženje u kojem se ljudi potiču na inovacije i učinkovito cjeloživotno učenje.

Kulturni i kreativni sektori su među najbrže rastućim sektorima u Europskoj uniji. Procjenjuje se da čine do 4% BDP-a EU i zapošljavaju oko 7,6 milijuna ljudi. Kada je zdravstvena kriza COVID-19 stigla u Europu, većina zemalja se zatvorila i uvela ograničenja kretanja koja su imala dramatičan učinak na kreativnu industriju, što je rezultiralo brojnim gubicima radnih mjesta i znatnim padom kreativne produkcije. Godišnje izvješće o jedinstvenom tržištu (2021.) potvrdilo je da je ovaj ekosustav među najteže pogođenim industrijskim ekosustavima u EU. Kako se navodi u izvještaju, ovaj nagli pad posebno je zabilježen u aktivnostima koje se temelje na mjestima gdje se ljudi sastaju i koja ljudi posjećuju. Na primjer, kino operateri u EU-u izvještavaju o 70-postotnom padu prodaje na kino blagajnama u 2020., glazbeni prostori bilježe pad posjećenosti od 76% (64% prihoda), a muzeji su izgubili prihode do 75–80% (u popularnim turističkim regijama). Ovaj utjecaj dodatno ilustrira smanjenje od oko 35% autorskih prava koje prikupljaju kolektivne organizacije za upravljanje autorskim i izvođačkim pravima, za čije se prihode očekuje nastavak pada u 2021. i 2022. godine.

U ovom trenutku teško je procijeniti ukupni ekonomski utjecaj na lanac vrijednosti KKS-a i njegove podsektore, prvenstveno zbog činjenice da se, kao prvo, procjene sektora razlikuju po metodologiji i sadržaju, a kao drugo, učinci pandemije na KKI značajno se razlikuju u pojedinim državama članicama. Osim toga, neizvjesne buduće okolnosti zahtijevaju kontinuirano praćenje i evaluaciju kako bi se ozbiljno procijenila situacija. Ipak, neke procjene daju bitnu sliku ozbiljnosti štete koju je pretrpjela industrija. Na primjer, zemlje srednje i istočne Europe

među najviše su pogođenima, s godišnjim trendovima prihoda u rasponu od -36% u Litvi sve do -44% u Bugarskoj i Estoniji. Mađarska, Latvija, Poljska i Rumunjska također su dio ove skupine. U svim ovim zemljama, izvedbene i vizualne umjetnosti predstavljaju veći udio nacionalne kreativne ekonomije nego u ostatku EU. Na primjer, u Mađarskoj izvedbene umjetnosti (očekuje se da će se tržište smanjiti za 90%) čine oko 10% ukupnog tržišta KKI, dok je prosjek EU-a oko 4%. U zemljama kao što su Austrija, Belgija, Češka, Francuska, Nizozemska i Slovenija, KKI se i dalje suočavaju sa značajnim padom prometa (između -30% i -35% u usporedbi s 2019.). Nasuprot tome, skupina zapadnih i nordijskih europskih zemalja (kao što su Finska, Njemačka i Švedska) doživjela je nešto manje značajno smanjenje prometa (maksimalno -30%) zbog prilagodljivosti publike na pružene digitalne usluge ili politike koje je svaka zemlja pokrenula kako bi podržala KKI.

EU je odgovorila na ovu zdravstvenu krizu bez presedana uvođenjem niza programa i inicijativa koje bi izravno ili neizravno podržale cijeli kulturni lanac vrijednosti. Program *Kreativna Europa (Creative Europe)* glavni je instrument potpore za KKI i dodatno je pojačan za razdoblje 2021. – 2027. gotovo udvostručivši svoj ukupni proračun za kulturu. Uz *Kreativnu Europu*, KKI imaju neizravnu korist od programa kao što su *Erasmus+* s udvostručenim proračunom za razdoblje 2012. – 2027., zatim *Horizon Europe*, znanstveno-istraživačka inicijativa s proračunom od 2,4 milijarde eura koji je isključivo rezerviran za novi klaster „Kultura, kreativnost i inkluzivno društvo“, kao i programi poput *Digital Europe* i *InvestEU*. Tijekom krize EU je također aktivirala kratkoročne mjere koje će pomoći kulturnoj i kreativnoj industriji da održe zaposlenost - likvidnim zalihama, sredstvima, bespovratnim sredstvima i naknadama za samozaposlene osobe te mala i srednja poduzeća.

Uz različite umjetničke forme podržane novim mjerama EU, poseban je fokus stavljen na knjižni sektor kao jednu od najvećih industrija europskog gospodarstva. Književnost ima ključnu ulogu ne samo za promicanje europskih vrijednosti nego i za izgradnju društvene i uključivije Europe, što će rezultirati boljim razumijevanjem Drugog unutar i izvan europskih granica. Postavljanje Readra u srpnju 2021., platforme koja potiče stvaranje javnih prostora posvećenih čitanju i razmjeni ideja o svijetu budućnosti, vodeća je inicijativa slovenskog predsjedanja Vijećem EU i daje nadu u budućnost književnosti u eri nakon krize COVID-19.

Utjecaj krize COVID-19 na knjižni sektor

S izbijanjem pandemije, knjižna industrija, zajedno s kulturnim i kreativnim sektorima diljem Europe, ozbiljno je pogođena krizom COVID-19. Odjednom smo bili svjedoci zatvaranja knjižara, zaustavljanja novih izdanja, otkazivanja događanja i sajмова knjiga, kao i gubitka poslova za mnoge pisce, prevoditelje i ostalih zaposlenih u knjižnoj industriji. Čini se da je izdavaštvo knjiga ,vitalni sektor za europsko gospodarstvo i dobrobit građana, značajno oštećen, a sveukupne posljedice krize trenutno su nam još uvijek nedostupne.

Izdavački sektor jedna je od najvećih industrija u Europi, s ukupnim tržištem procijenjenim na 36–38 milijardi eura. Procjenjuje se da zapošljava, prema izvještaju Europske udruge izdavača

(2018.), više od pola milijuna ljudi. Kada je pandemija stigla u Europu, većina zemalja uvela je mjere izolacije i zdravstvena ograničenja koja su dovela do djelomičnog ili potpunog zatvaranja knjižara; to je imalo dramatičan utjecaj na prodaju knjiga. Iako su se mjere i razdoblja ograničenja razlikovala u europskim zemljama, pad prodaje knjiga dosegao je između 75% i 95% u proljeće 2020. prema izvještaju Udruge europskih izdavača (2020.). Točnije, u ožujku 2020., tijekom karantene, prodaja je pala za 50% u Francuskoj, u Njemačkoj je maloprodaja pala 30%, a Italija je zabilježila pad od 75%, uz gubitak od 20 milijuna eura. U istom razdoblju prodaja se smanjila za 78% u Portugalu, 80% u Španjolskoj i 82% u Rumunjskoj. Dugotrajna zatvaranja također su imala dramatičan utjecaj na objavljivanje novih naslova. Da spomenemo samo neke - francuski izdavači odgodili su objavljivanje 5.236 novih naslova i izdanja samo za drugi dio ožujka. Do kraja ožujka talijanski su izdavači otkazali ili odgodili oko 23.000 nadolazećih naslova, 75% novih naslova je također otkazano u Grčkoj, dok su češki izdavači odgodili 15% svojih novih izdanja. Iako je zbog nedostatka statističkih podataka još uvijek teško dobiti jasnu sliku ukupnih gubitaka u cijelom lancu vrijednosti knjižne industrije, vrijedno je spomenuti da su zemlje i vlade koje su knjige tretirale kao osnovno dobro, zabilježile znatno manje gubitke na njihovim domaćim tržištima u usporedbi sa zemljama koje su knjige smatrale nebitnom robom i nametnule strogu blokadu knjižara.

Dramatični pad prodaje knjiga u europskim zemljama u proljeće 2020. kao protutežu imao je značajan rast online prodaje, kao i prodaje e-knjiga i audio knjiga. Ovaj prijelaz s fizičke prodaje na online prodaju i uslugu 'klikni i kupi' poravnao je kolaps prodaje knjiga diljem Europe. Izvještaj Udruge europskih izdavača pokazuje povećanje internetske prodaje od 50% diljem Europe, s Portugalom koji je dosegao rast od 50%, Nizozemskom 40%, Švedskom 19% i Italijom s rastom od 16%. Prema istom izvještaju, ukupni gubitak u prodaji knjiga diljem Europe bio je 2% do 5%, uz velike razlike između zemalja i žanrova.

Unatoč činjenici da su se negativni učinci krize COVID-19 na europskom tržištu knjiga pokazali manje dramatičnim završetkom 2020. godine, izvještaj European Writers' Council-a predviđa zabrinjavajuće podatke o gubitku prihoda za pisce i prevoditelje diljem Europe (2020). Prema istraživanju koje je EWC proveo u proljeće 2020., 97% pisaca i prevoditelja doživjelo je gubitak prihoda uglavnom zbog obustavljenih predavanja i radionica (često do rujna 2020.), 64% očekuje gubitke zbog odgođenog objavljivanja novih naslova, a gotovo 40 % očekuju gubitke zbog odgođenih ugovora, kašnjenja predujmova za autorska prava ili otkazanih obveza. Posebno je spomenut utjecaj krize COVID-19 na prevoditelje. Odgoda izdavanja novih naslova te otkazivanje predavanja i radionica ozbiljno su utjecali na njihova primanja. Osim toga, prelazak izdavača na digitalna izdanja i e-knjige, kao i ponuđeni ekstremni popusti, rezultirali su znatno manjim autorskim pravima za autore i prevoditelje.

Općenito govoreći, čini se da se cijeli lanac vrijednosti knjižne industrije u Europi, bez obzira na periodično negativan učinak ili oporavak opažen od izbijanja pandemije, suočava s nekoliko elemenata ranjivosti, koji se ne mogu u potpunosti predvidjeti. Pitanja kao što su autorska prava, oporezivanje i dostupnost ponovno su u prvom planu i zahtijevaju inovativna rješenja

usklađena s novim europskim strategijama za razdoblje 2021. – 2027., dok ulazimo u novu eru europske kulture.

Odgovor Europe na oporavak kulturnog sektora: ključne strateške osi

Od sredine ožujka 2020. godine sve države članice EU poduzele su mjere za suzbijanje širenja virusa COVID-19. Utjecaj ove krize bio je iznimno težak za sve gospodarske i društvene sektore diljem Europe, ali je ozbiljno utjecao na ionako krhki ekosustav kulturnih i kreativnih industrija. Zatvorenim kinima i kazalištima, otkazivanjem festivala, koncerata i sajмова knjiga, gubitak KKI dosegao je 199 milijardi eura ili 31% ukupnih prihoda u 2020. godini, čime je dosegao zabrinjavajuće stanje diljem Europe.

Kulturni i kreativni sektori predstavljaju 5,3% europskog BDP-a i podrazumijevaju 12 milijuna radnih mjesta s punim radnim vremenom, što čini 7,5% radnih mjesta u EU-u i treći je najveći sektor poslodavaca u EU-u (Europska komisija, 2018.). Osim toga, kultura se pokazala značajnom za dobrobit i mentalno zdravlje ljudi. Tijekom karantena i ograničenja kretanja, KKI odigrala je vitalnu ulogu u kreativnosti, angažmanu, dijeljenju i doseganju publike u inovativnim virtualnim okruženjima. U tom smislu, EU je oslobodila hitna sredstva dostupna državama članicama kako bi podržala pogođene KKI i omogućila siguran nastavak aktivnosti sektora. Osim financijske potpore, oslobođena sredstva su morala ispuniti ključne ciljeve koje je postavila Europska komisija za razdoblje 2021.-2027. Ovo uključuje programe i inicijative koje olakšavaju tranziciju prema digitalnijoj, zelenijoj, inovativnijoj i socijalnijoj, kooperativnijoj i uključivijoj Europi.

Među novim mjerama koje je pokrenula EU, postoje programi koji izravno osnažuju kreativnu industriju, kao i neizravne inicijative koje imaju za cilj održivost europskog gospodarstva, uključujući kulturnu i kreativnu industriju. Ovaj će izvještaj opisati neke od izravnih mjera koje je EU uvela za jačanje kulturnog tržišta, kao što su novi program Kreativne Europe, nastavak programa Europske prijestolnice kulture i nove platforme za kulturnu razmjenu koje su se pojavile tijekom krize COVID-19. Također će naznačiti neke neizravne mjere koje je EU pokrenula kako bi podržala europsko gospodarstvo općenito, a koje su omogućile korist cijelom lancu vrijednosti kreativnih industrija – među kojima je Europski jamstveni fond, Sure i Privremeni okvir za mjere državne potpore.

Izravne mjere

Kreativna Europa (Creative Europe)

Kreativna Europa, koja je pokrenuta u siječnju 2014., temeljni je program koji podržava kreativne, kulturne i audio-vizualne sektore diljem Europe. Program podržava mobilnost europskih kreativnih projekata izvan nacionalnih granica, s ciljem doseganja nove publike u europskim zemljama. S izbijanjem pandemije i nakon dugih rasprava o proračunu EU-a,

program je dodatno pojačan s ukupno oko 2,4 milijarde eura koje je državama članicama stavljeno na raspolaganje za kreativne projekte. Prihvaćene su prilagodbe i ponuđena je maksimalna fleksibilnost za provedbu projekata kako bi program mogao odgovoriti na nove izazove koje nameće kriza COVID-19 i ograničenja kretanja koja su nametnuta u većini europskih zemalja.

Program obuhvaća tri smjera: Kulturu, medije i međusektorski dio koji podržava projekte koji obuhvaćaju nekoliko kulturnih i kreativnih sektora. Uz dugogodišnje ciljeve programa za njegovanje novih talenata i stvaranje novih radnih mjesta, novi pozivi u aktualnim okolnostima krize stavili su poseban fokus na transnacionalnu suradnju, inovacije i digitalnu transformaciju. Kreativna Europa sada podržava projekte čiji je cilj ojačati transnacionalno stvaranje i cirkulaciju europskih djela. Prioritet koji se daje suradnji među umjetnicima i organizacijama diljem europskih zemalja može se prikazati na primjeru knjižnog sektora, čije je sufinanciranje projekata suradnje povećano na 80% za bespovratna sredstva do 200.000 eura, te 60% za sredstva iznad 200.000 eura..

U sektoru izvedbenih umjetnosti, EU je krenula novim smjerovima prema digitalnoj transformaciji, koja ne samo da omogućuje realizaciju projekata u virtualnom okruženju, čineći ih istovremeno dostupnima širokoj publici diljem Europe, već i eliminira ugljični otisak sektora. Kako su izvedbene umjetnosti iznimno pogođene ograničenjima kretanja u Europi, inovativne prakse prema digitalnoj tranziciji sada se čine dobrodošlijima nego ikad, posebno kroz nove pozive programa Kreativna Europa. Osim toga, vodeća inicijativa za oporavak kulturnog sektora bio je razvoj digitalnih platformi koje olakšavaju dijeljenje kreativnih projekata i umjetničkih djela među umjetnicima i organizacijama diljem Europe.

Europske prijestolnice kulture

Europske prijestolnice kulture inicijativa je koja datira iz 1985. godine i od tada je ponudila priliku za više od 60 odabranih europskih gradova da iskoriste velike mogućnosti koje ova bespovratna sredstva nude. Cilj ove inicijative je poticati doprinos kulture razvoju gradova, povećati osjećaj pripadnosti europskih građana zajedničkom prostoru i istaknuti bogatstvo i raznolikost različitih kultura u Europi. Odabrani gradovi slave i promoviraju kulturnu baštinu svoje regije izložbama, umjetničkim događanjima, festivalima i radionicama.

Ova dugogodišnja inicijativa privremeno je obustavljena 2021. zbog zdravstvene krize COVID-19, a kalendar za nadolazeće Europske prijestolnice kulture izmijenjen je u prosincu 2020. Europska komisija dala je priliku Europskim prijestolnicama 2020. (Rijeka i Galway) da zadrže taj naslov do travnja 2021. Iako su zemlje koje će ugostiti sljedeće Europske prijestolnice kulture određene do 2027., poduzete su neke ograničene aktivnosti u smislu politika trenutnih potreba aktualnih prijestolnica kulture ili za osmišljavanje alternativnih načina za otkazane ili odgođene aktivnosti i događaje.

Platforme za učenje i dijeljenje

U svjetlu zdravstvene krize COVID-19, tijekom hrvatskog predsjedanja, kada je kulturna industrija već bila teško pogođena, Komisija je predložila pokretanje dvije nove inovativne platforme koje bi olakšale razmjenu u smislu izazova, rješenja i prilika u kreativnim sektorima diljem država članica. Dvije digitalne platforme koje istovremeno ispunjavaju širi cilj EU-a prema digitalnoj tranziciji i omogućuju dublju međusobnu povezanost među državama članicama bile bi korisne podjednako za kreatore europske politike kao i za sve ljude koji rade u kulturnim i kreativnim industrijama u Europi.

Prva platforma, pokrenuta 24. travnja 2020., odgovara razini kreiranja politike i potiče razmjenu uspješnih inicijativa i praksi u kreativnom sektoru među svim ministarstvima kulture u državama članicama EU. Druga platforma, 'Creatives Unite', pokrenuta 5. svibnja 2020., a implementirana od strane projektnog tima 'Creative Flip', usmjerena je izravno na sve ljude koji rade u KKI i nudi pristup ogromnoj količini sektorskih resursa i inicijativa koje su nastale u EU kao odgovor na krizu COVID-19. Cilj ovog projekta je prilagoditi virtualni prostor, koji će ne samo pružati informacije i mreže o kreativnim prilikama koje su se pojavile tijekom pandemije, već i prostor u kojem će ljudi koji rade u kulturnoj industriji moći sukreirati, razmjenjivati ideje, zajedno predlagati i inicirati rješenja. U novoj stvarnosti koju je oblikovala pandemija, ovaj projekt ima za cilj okupiti europske 'kreativce' pod zajedničkim digitalnim 'krovom' koji će postaviti temelje za osmišljanje novih metodologija i praksi u kulturnim i kreativnim sektorima.

Neizravne mjere

Privremeni okvir za mjere državne potpore

Osim mjera koje je EU poduzela za izravnu potporu kulturnim i kreativnim sektorima, KKI također imaju koristi od niza dodatnih neizravnih reformi koje se tiču oporavka i održivosti gospodarstva država članica. Europska komisija je 19. ožujka 2020. uvela program Privremenog okvira u svrhu potpore europskom gospodarstvu. Cilj ovog programa je podrška mikro i malim poduzetnicima, samozaposlenim osobama i potrošačima koji su pogođeni otkazivanjem usluga. Program uključuje mjere poput bespovratnih sredstava, selektivnih poreznih olakšica, predujmova, državnih jamstava za kredite koje tvrtke uzimaju od banaka, subvencioniranih javnih zajmova tvrtkama, zaštitnih mjera za banke koje usmjeravaju državnu pomoć u realno gospodarstvo i kratkoročno osiguranje izvoznih kredita.

Privremeni okvir je program koji je prvi put usvojila EU 2008. tijekom globalne financijske krize. Izbijanjem pandemije program je ponovno aktiviran i od ožujka 2020. više puta je mijenjan kako bi se proširio opseg ove vrste pomoći. Uz posljednje produženje ovog programa, države članice mogu dobiti potporu prema ovom modelu do kraja prosinca 2021. Iako je bilo glasova koji izražavaju sumnju u učinkovitost ove mjere za europsko gospodarstvo i zabrinutost jesu li

načela politike ispravno primijenjena u svim državama članicama, on i dalje ostaje vrijedan alat koji je pridonio održivosti kulturnih i kreativnih industriji. Na primjer, samo u Grčkoj, Komisija je odobrila (u lipnju 2021.) program od 8 milijuna eura za podršku filmskim distributerima i kino operaterima pogođenim epidemijom koronavirusa te još jedan program od 14 milijuna eura (u srpnju 2021.) za podršku tvrtkama aktivnima u sektoru umjetnosti i zabave, posebice u upravljanju kazalištima i kulturnim prostorima.

Europski jamstveni fond

Europski jamstveni fond osnovala je grupa Europske investicijske banke i države članice EU-a u prosincu 2020. godine kako bi ponudili zaštitu tvrtkama koje su teško pogođene krizom COVID-19. EIB je stavila na raspolaganje 25 milijardi eura kao odgovor na trenutnu zdravstvenu krizu, a očekuje se da će generirati još 93,9 milijardi eura financiranja za gospodarstvo EU. Raspoloživa sredstva namijenjena su uglavnom malim i srednjim poduzećima (65%), a najviše 23% ići će tvrtkama s 250 i više zaposlenih, dok će za veća poduzeća biti primijenjena određena ograničenja. Pet posto bit će dostupno tvrtkama koje su povezane s javnim sektorom i organizacijama usmjerenim na zdravstvena istraživanja. Oko 7% EIJF-a namijenjeno je financiranju projekata rizičnog kapitala.

Prioritet fonda je pružanje financijske pomoći tvrtkama koje su dugoročno održive, ali se suočavaju s izazovima u trenutnoj krizi. Više od polovice ciljanih sredstava već je ponuđeno ranjivim malim i srednjim poduzećima i tvrtkama kreativne industrije. Na primjer, u ožujku 2021. Europski investicijski fond potpisao je ugovor o jamstvu s tvrtkom Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány za pružanje 8,2 milijuna eura potpore mađarskim malim i srednjim poduzećima u kulturnim i kreativnim sektorima, kako bi se održala radna mjesta i ubrzao gospodarski oporavak. Bugarskoj je po dogovoru s Europskim investicijskim fondom osigurano 10 milijuna eura za potporu malim i srednjim privatnim i javnim poduzećima u kulturnom i kreativnom sektoru. Ugovorom se malim i srednjim poduzećima osiguravaju krediti s boljim uvjetima, pomažući im tako da održe radna mjesta.

SURE-Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency (Podrška za smanjenje rizika od nezaposlenosti u hitnim slučajevima)

SURE je instrument koji se temelji na zajmu koji je predložila Komisija i usvojilo Vijeće u rujnu 2020. nakon dogovora s državama članicama. Stavljajući na raspolaganje 100 milijardi eura, SURE je osmišljen za ublažavanje rizika od nezaposlenosti u hitnim slučajevima i zaštitu radnih mjesta i prihoda europskih građana pogođenih pandemijom. Osigurani zajmovi imaju za cilj pružiti potporu državama članicama u pokrivanju troškova izravno povezanih sa stvaranjem ili proširenjem nacionalnih programa skraćenog radnog vremena i drugih sličnih mjera koje su bile uvedene za samozaposlene osobe.

Zbog COVID krize mnoge tvrtke imaju poteškoća i prisiljene su smanjiti dio svojih aktivnosti. Zbog toga su mnogi zaposlenici primorani napustiti posao ili skratiti radno vrijeme. Hitni zajmovi koje SURE nudi državama članicama daju im priliku da izbjegnu takve prekomjerne viškove. Prvo izvješće koje je Europska komisija objavila u ožujku 2021. pokazuje da je instrument SURE podržao između 25 i 30 milijuna ljudi u 2020. godini. Potražnja država članica bila je velika, a Vijeće je već dodijelilo 90% od ukupnog portfelja osamnaest država članica. Španjolska je dobila 21,324 milijarde eura kredita, Češka dvije milijarde eura, a Mađarska 504 milijuna eura. Iako u ovom trenutku postoje ograničeni podaci iz država članica o sektorima koje je SURE najviše podupirao, smatra se da je kulturna industrija, uz ugostiteljstvo, zabavnu industriju i turizam, bila jedan od glavnih korisnika.

Odgovor Europe za oporavak knjižnog sektora

Uz potporu ponuđenu kulturnoj i kreativnoj industriji, knjižni sektor koristio je i dodatne nove mjere koje je pokrenula EU. Novi program Kreativna Europa 2021. – 2027., kao glavni izvor potpore knjižnoj industriji, treba ponuditi nove mogućnosti i puno veći proračun u odnosu na onaj iz 2014. – 2020., kako je Komisija objavila u siječnju 2021. Kreativna Europa sada ima ukupno oko 2,4 milijarde eura na raspolaganju za promicanje kulturne i jezične raznolikosti i baštine.

Novi pozivi u okviru nove Kreativne Europe za knjižni sektor, povezani su s političkim prioritetima EU-a prema zelenoj i digitalnoj tranziciji, transnacionalnoj suradnji, inovacijama i socijalnijoj i uključivijoj Europi. Osobito se čini da su projekti suradnje glavni prioritet ovog novog programa s ciljem produbljivanja veza među državama članicama i među različitim organizacijama i stvarateljima. Inovacije su također primarni interes za EU, jer želi potaknuti poboljšanja prema digitalnoj transformaciji. Također se želi povećati konkurentnost i pridonijeti učinkovitijoj cirkulaciji književnosti. Kao rezultat toga, omogućit će knjižnoj industriji da dosegne novu publiku, utirući put raznolikijoj i inkluzivnijoj Europi. . Novi program Kreativna Europa 2021. – 2027. zadržat će iste prateće alate kao i prethodna inačica, ali s nekim poboljšanjima koja će se prilagoditi novim ciljevima EU-a u novim okolnostima koje je nametnula zdravstvena kriza. To uključuje potporu književnom prevođenju, suradnju i platformu za promicanje književnih djela te nagradu Europske unije za književnost.

Potpura za književno prevođenje

Apel za pokretanje *More than a language (Više od jezika)* prvi je put upućen u rujnu 2008. na konferenciji o višejezičnosti u Parizu. Bio je to poziv za stvaranje velikog europskog programa koji bi naglasio važnost višejezičnosti i prevođenja u europskoj kulturi, ali bi i financijski podržao prevoditeljska nastojanja u tom smjeru. Od tada je program Kreativna Europa u svoj okvir uključio i potporu za književno prevođenje, model koja osigurava sufinanciranje nakladnika za poticanje prevođenja i objavljivanja knjiga, s naglaskom na manje zastupljene jezike.

Novi program Kreativna Europa zadržat će ovaj instrument za razdoblje od 2021. do 2027., s proračunom od 5 milijuna eura. Program podržava izdavače osiguravajući 50% ukupne cijene prijevoda za minimalno 5 književnih djela, kao i dodatnu potporu za distribuciju i promociju široj publici. Novost ovog programa jest ta da otvara mogućnost nakladnicima iz iste zemlje ili iz različitih zemalja EU da zajednički apliciraju za veće projekte. Kao rezultat toga, više izdavačkih kuća diljem Europe moći će iskoristiti prednosti ovog programa, jačajući na taj način aktivnosti cijelog lanca vrijednosti na tržištu knjiga i obogaćujući raznolikost diljem Europe.

Suradnja i platforme za promicanje radova

Knjižni sektor bit će ojačan i brojnim platformama i projektima kojima je cilj ne samo ojačati cijeli knjižni lanac vrijednosti, već i omogućiti pristup široj europskoj čitateljskoj publici. Nastavit će se stari projekti, a pokrenuti su i novi kako bi se potaknula suradnja i umrežavanje mladih europskih stvaratelja i organizacija, promovirali novi talenti, razvijale se nove vještine te povećala konkurentnost i profesionalnost u knjižnoj industriji. Platforme kao što su CELA, ALDUS, Versopolis, SILO i READ ON društveno su orijentirani projekti koji promoviraju nekoliko vrsta književnosti, od fikcije i stripa, do poezije i znanosti. Svaka od njih svojom jedinstvenom specijalizacijom stavlja u prvi plan vitalnu ulogu književnosti u europskom društvu. Promiču manje jezike u nakladničkoj industriji, provode društvene aktivnosti za marginalizirane skupine, jačaju europski osjećaj 'zajedničkog prostora' kroz književnost te privlače interes mladih svojim digitalnim značajkama.

Ministar vanjskih poslova Anže Logar otvorio je 14. srpnja novu platformu 'Europe Readr'. Kao vodeći kulturni projekt slovenskog predsjedanja Vijećem EU, platforma je realizirana u suradnji s EUNIC-om. 'Europe Readr' ima za cilj promicati razmišljanje o budućnosti življenja koristeći kao polazišnu točku program kuriranih aktivnosti vezanih uz kulturu čitanja i književne prakse. Projekt se bavi sjecištem književnosti, održivosti, arhitekture, urbanizma i digitalizacije, te predstavlja još jedno nastojanje EU-a za povezivanjem europskog društva s književnošću. Budući da je cijela kulturna industrija već više od godinu dana ozbiljno pogođena krizom COVID-19, čini se prilično obećavajućim za budućnost knjižne industrije da Europsko vijeće u središte pozornosti stavi književnost kao početnu točku za europski kulturni i financijski oporavak.

Nagrada Europske unije za književnost

Nagrada Europske unije za književnost inicijativa je pokrenuta 2008. godine koja ima za cilj istaknuti bogatstvo i raznolikost europske književnosti u području fikcije. Nagrada je potpomognuta programom Kreativna Europa, a natječaju može pristupiti 41 zemlja. Konzorcij Nagrade čine Europsko vijeće pisaca, Europska udruga izdavača te Europski i međunarodni savez knjižara. Svake godine nacionalni žiri u trećini zemalja sudionica nominira svoje pobjedničke autore, što omogućuje da sve zemlje i jezična područja budu zastupljene tijekom trogodišnjeg ciklusa. Od prvog izdanja Nagrade, odabrano je 135 novih autora iz 41 europske

zemlje, što je omogućilo njihovo prevođenje na nekoliko jezika i dolazak na nova tržišta u Europi i šire.

Glavni prioritet Nagrade je ponuditi jednake mogućnosti piscima i novim talentima čiji jezik je nedovoljno zastupljen na europskom tržištu knjiga kako bi se obogatila kulturna i jezična raznolikost u Europi. Uz brojne mogućnosti koje se pobjedničkim autorima nude za njihovu karijeru, cilj Nagrade Europske unije za književnost je obogatiti kulturnu raznolikost u Europi. Dominacija engleskog jezika, uz francuski, španjolski i talijanski, unutar Europe nije omogućila lak pristup književnostima drugih zemalja s manje popularnih jezika. Zahvaljujući ovoj Nagradi, europski čitatelji sada imaju mogućnost otkriti nove autore iz cijele Europe, upoznati nove kulture unutar europskih granica i bolje razumjeti Drugoga kroz književnost. Novi program Kreativna Europa 2021. – 2027. nastavit će podržavati ovu inicijativu, omogućujući europskim piscima, izdavačima i cijelom lancu knjižnog sektora da iskoriste vrijedne prilike koje im ova Nagrada nudi, posebno u trenutnim okolnostima krize izazvane COVID-om-19.

Zaključak

Ovaj izvještaj ima za cilj u najkraćim crtama prikazati utjecaj zdravstvene krize COVID-19 na kulturne i kreativne sektore u Europi, s posebnim naglaskom na knjižnu industriju, te prikazati neke od mjera koje je EU pokrenuo za oporavak sektora. Iako je EU odmah odgovorila na ovu krizu bez presedana koja je zahvatila Europu 2020., pandemija je ovom sektoru nanijela ozbiljnu štetu i iznijela u prvi plan dugogodišnja pitanja s kojima se ovaj sektor suočava. U ovom trenutku, na kraju 2021.godine, kriza COVID-19 još uvijek je prisutna i to stvara niz izazova za europsko gospodarstvo općenito, a posebno za ovaj ionako ranjivi sektor.

EU je pokušala ojačati kreativnu industriju uvođenjem niza politika i praksi kako bi pomogao KKI, stvarateljima, slobodnim profesijama i njihovim korisnicima da održe radna mjesta i proizvodnju. To uključuje kratkoročne mjere, kao što su mogućnosti javnog financiranja, porezne olakšice, naknade za nezaposlene, bespovratna sredstva i subvencije za pojedinačne umjetnike i KKI, naknade za nastale gubitke, davanje zajmova, jamstava i poticaja za ulaganja kreativnim tvrtkama, modele očuvanja radnih mjesta kao pomoć tvrtkama te proceduralnu fleksibilnost za provedbu projekata. Također je usvojeno niz dugoročnih mjera povezanih sa strateškim planom EU-a. Novi program Kreativna Europa 2021. – 2027., koji je glavni instrument podrške kulturi, pokreće politike strukturnih promjena za KKS, koje su usmjerene na obuku i zapošljavanje ljudi u kreativnim industrijama, transnacionalno stvaranje i suradnju, inovacije i digitalnu transformaciju s ciljem postavljanja temelja za društveno uključiviju, konkurentniju i zeleniju Europu.

Glavni cilj novog programa je potaknuti digitalnu tranziciju u kreativnoj industriji. Kako su digitalne tehnologije tijekom pandemije stekle značajnu poziciju u smislu interakcije ljudi, kulturnog angažmana, zabave, prodaje i drugih tradicionalno fizičkih aktivnosti i usluga, nove reforme EU-a imaju za cilj osloboditi potencijal digitalnog rasta i primijeniti inovativna rješenja

za KKI i stvaratelje. Kreatori europskih reformi u suradnji kulture i digitalnih tehnologija vide mogućnosti za socijalniju i uključiviju Europu. Međusektorska suradnja i suradnja među državama članicama EU u području kulture jedan je od glavnih prioriteta EU. Kroz prilike za mobilnost i razvoj vještina za stvaratelje, razvoj publike i suradnju među umjetnicima i organizacijama, cilj EU je ojačati međukulturni dijalog i postići socijalniju i uključiviju Europu, odnosno - promicati njezine raznolikosti i poticati zajednički europski prostor s jednakim mogućnostima za sve. Nove reforme također potiču zelenu tranziciju i doprinose postizanju ciljeva Europskog zelenog plana.

Nakon najave novih kulturnih politika EU-a, otvorila se kritička rasprava o prazninama u novim reformama i dodatnim politikama i strategijama koje EU treba uvesti za oporavak kulturnog sektora. Nakon izbijanja pandemije i krize s kojom su se susrele kulturne i kreativne industrije, parola koju su imali prilike čuti brojni kulturni djelatnici, aktivisti, istraživači i stručnjaci bio je: *'Nećemo se vratiti u normalu, jer normalno je bilo problem'*. Postoji poziv na strukturne promjene i reforme koje će omogućiti da KKS budu pokretač i one koje provode održivi razvoj. To prvenstveno uključuje bolje prikupljanje dokaza o gospodarskom i društvenom utjecaju pandemije na KKS. Čvrsti podaci omogućuju bolje razumijevanje stvarnih problema s kojima se sektor suočava i mogu podići svijest o vrijednosti kulturnih i kreativnih sektora među kreatorima politika, građanima i onima koji su odgovorni za obrazovanje i stručno osposobljavanje. Na temelju snažnog prikupljanja podataka, kreatori politike EU također mogu izgraditi pošten sustav rada koji je kulturnom sektoru hitno potreban. Radna mjesta u kreativnom sektoru vrlo često su netradicionalnih i raznolikih oblika, a zaposlenicima u KKS često nisu dostupne razne olakšice, osim ako prilagodbe za takve netradicionalne oblike nisu dio općeg paketa. Kriza uzrokovana COVID-19 samo je dodatno istaknula kako su takva radna mjesta često zanemarena u smislu javne potpore. Slijedom toga, rješavanje nedostataka u programima potpore samozapošljavanju pojednostavljivanjem kriterija prihvatljivosti i omogućavanjem pristupa hibridnim oblicima zapošljavanja, bila bi dragocjena podrška ljudima koji rade u kreativnoj industriji.

Javno financiranje također je ključno za održivost kreativne industrije. Međutim, KKI ima potrebu za više javnih sredstava usklađenih s potrebama sektora. Na primjer, često zanemarena lokalna okupljališta, nezavisne knjižare i neprofitne organizacije, koje su iznimno važan izvor neovisnog eksperimentiranja i kulturne raznolikosti kako u ruralnim tako i u urbanim područjima, ugrožene su tijekom krize jer im često nedostaje potreban pravni oblik koji bi im omogućio da dobiju potporu. Posljedično, postoji potreba za radikalnim strukturnim promjenama za oporavak kulturnog i kreativnog sektora, a to bi se moglo postići adekvatnijim javnim financiranjem i dugoročnim pristupima u kreiranju politika.

Što se tiče digitalne tranzicije, od kreatora politike EU traži se da stvore digitalni okvir koji odgovara potrebama KKS-a. Digitalni ekosustavi za KKS i dalje su fragmentirani i zahtijevaju daljnje kritičko promišljanje digitalizacije i demokracije. Mnogim malim i srednjim poduzećima, na primjer, teško je postići digitalnu tranziciju zbog nedostatka sredstava i infrastrukture. EU bi trebala osigurati raznolik i uključiv digitalni prostor, kao i digitalnu

dostupnost i mogućnost veće vidljivosti za sve kulturne institucije i publiku u EU, uključujući i one sa sjedištem u ruralnim i udaljenim područjima. Zaključno, za EU je ključno podići svijest o kulturnim dimenzijama socijalne uključenosti. Prepoznavanje međusobne povezanosti participiranja u kulturi i socijalne uključenosti te promicanje pozitivnih učinaka KKS-a na međukulturni dijalog i europsku raznolikost, rezultiralo bi demokratskijom, konkurentnijom i socijalnijom Europom. Ovim reformama kulturni i kreativni sektori mogu se pokazati kao glavni akcelerator socijalnih, društvenih i ekoloških tranzicija u Europi.

Popis literature

Federation of European Publishers (2020) *One year after. Consequences of the COVID-19 Crisis on the Book Market*. Available at <file:///C:/Users/x an /Downloads/202103 - brochure covid update digital only.pdf> (Accessed at 30/08/2021)

2. Federation of European Publishers (2021) *Report of Activities, 2020-2021*. Available at <file:///C:/Users/x an /Downloads/fepreport of activities 20 21 c.pdf> (Accessed at 30/08/2021)

KEA, EUROPEAN AFFAIRS (2020) *The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Cultural and Creative Sector: Report for the Council of Europe*. Available at https://keanet.eu/wp-content/uploads/Impact-of-COVID-19-pandemic-on-CCS_COE-KEA_26062020.pdf.pdf (Accessed at 30/08/2021)

European Cultural Foundation (2020) *The Future of the Cultural and Creative Sectors in the post-COVID-19 Europe*. Available at <https://cultureactioneurope.org/files/2020/05/CAE-ECFstatementPost-COVID-19Europe.pdf> (Accessed at 30/08/2021)

European Commission (2021) *EU guidelines for the safe resumption of activities in the cultural and creative sectors - COVID-19*. Available at <https://ec.europa.eu/culture/news/eu-guidelines-safe-resumption-activities-cultural-and-creative-sectors> (Accessed at 30/08/2021)

European Parliament's Committee on Culture and Education (2021) *Cultural and Creative Sectors in the post-COVID Europe*. Available at [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652242/IPOL_STU\(2021\)652242_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652242/IPOL_STU(2021)652242_EN.pdf) (Accessed at 30/08/2021)

OECD (2020) *Culture Shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors*. Available at <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/culture-shock-covid-19-and-the-cultural-and-creative-sectors-08da9e0e/> (Accessed at 08/09/2021)

European Commission (2020) *European Cultural and Creative Cities in COVID-19 times: Jobs at risk and the Policy Response*. JRC Science for Policy Report, Available at <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC120876> (Accessed at 30/08/2021)

Echebarria Fernández, J. ORCID (2021). *A Critical Analysis on the European Union's Measures to Overcome the Economic Impact of the COVID-19 Pandemic*. European Papers - A Journal

on Law and Integration, 5(3), pp. 1399- 1423. Available at
https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/26345/1/EP_EF_2020_I_046_Jonatan_Echebarria_Fernandez_00437.pdf (Accessed at 30/08/2021)

EY (2021) *Rebuilding Europe: The cultural and creative economy before and after the COVID-19 crisis*. Available at file:///C:/Users/x_an_/Downloads/ey-panorama-des-icc-2021.pdf (Accessed at 30/08/2021)

European Writers' Council Survey (2020) *The Economic Impact of COVID-19 on Writers and Translators in the European Book Sector*. Available at http://europeanwriterscouncil.eu/wp-content/uploads/2020/06/EWC-Survey-Economic-Impact-of-Covid19_11062020.pdf (Accessed at 30/08/2021)

READ-IN-CLUB Izvještaj o istraživanju

Zadatak

READ-IN-CLUB istraživanjem prikupljeni su podaci o formatima i metodama rada različitih postojećih čitateljskih klubova, posebice nakon izbivanja pandemije COVID-19, u pet europskih zemalja: Hrvatskoj, Cipru, Grčkoj, Mađarskoj i Sloveniji. Cilj istraživanja bio je uspostaviti temelje za razvoj korisnih alata u različitim praksama čitateljskih klubova.

Metodologija

Istraživanje READ-IN-CLUB provedeno je od 1. rujna do 30. rujna 2021. u pet zemalja sudionica. Distribuiran je upitnik s 41 pitanjem podijeljenim u 7 grupa i prikupljeno je ukupno 156 upitnika s odgovorima, od 20 do 48 u različitim zemljama. Iako su ovi brojevi premali da bi dali dublji uvid u prakse čitateljskih klubova u različitim zemljama, oni ukazuju na neke zajedničke točke, kao i na neke razlike u području našeg istraživanja.

Osim toga, voditelji čitateljskih klubova u raznim zemljama pozvani su da sudjeluju u strukturiranim intervjuima koji se sastoje od sedam pitanja o pozadini organizacije, financijskoj potpori, ciljevima, preprekama i mogućim poboljšanjima. Ti su odgovori prikupljeni od najmanje pet voditelja iz svake zemlje sudionice.

Definicije

Kao polazište, trebali smo definirati temu našeg istraživanja. U postojećoj praksi slični pojmovi kao što su **čitateljski klub**, knjižni klub, čitateljska skupina i drugi koriste se naizmjenično, bez precizne definicije na što se odnose, što ponekad dovodi do zabune. Radi pojašnjenja, krenuli smo s osnovnom razlikom nazivlju između čitateljskog kluba (gdje je naglasak, barem nominalno, na *činu čitanja*) i knjižnog kluba (gdje je naglasak, opet barem nominalno, na *objektu čitanja*, odnosno knjizi).

One aktivnosti čija je primarna motivacija usmjerena na poticanje prodaje knjiga u bilo kojem obliku (prvenstveno, naravno prodajom konkretnih knjiga), isključene su kao tema našeg interesa. Stoga smo izostavili mnoge oblike promocije knjiga koje se nejasno nazivaju 'knjižni klub' ili, u nekim slučajevima, čak i 'čitateljskim klubom', počevši od vjerojatno najpoznatijeg među njima, Oprah Book Cluba.

Nejasnu upotrebu izraza pokazuje i Wikipedija, koja nema članak o 'čitateljskom klubu'. Pretraživanje ovog pojma upućuje čitatelja na članak o '[klubu za raspravu o knjigama](#)':

'**Klub za raspravu o knjigama** grupa je ljudi koji se sastaju kako bi razgovarali o knjizi ili knjigama koje su pročitali i izražavaju svoja mišljenja, naklonosti itd. Češće se naziva jednostavno **knjižni klub**, izraz koji se također koristi za opisivanje pojma [klub za prodaju knjiga](#), što može izazvati zabunu. Drugi često korišteni pojmovi za opisivanje kluba za raspravu o knjigama uključuju: **grupu za čitanje**, **knjižnu grupu** i **grupu za raspravu o knjigama**. Klubovi za raspravu o knjigama mogu se sastajati u privatnim kućama, knjižnicama, knjižarama, online forumima te u kafićima ili restoranima uz obroke ili piće.'

Collins Dictionary također nema natuknicu 'čitateljski klub'; međutim [natuknica 'knjižni klub'](#) ima istu dvojnu definiciju:

1. Knjižni klub je organizacija koja svojim članovima nudi knjige po sniženim cijenama.
2. Knjižni klub je skupina ljudi koja se sastaje da bi razgovarali o knjizi ili knjigama koje su svi pročitali.

Slična se definicija pojavljuje u *Oxford Learner's Dictionary*:

1. organizacija koja svojim članovima jeftinije prodaje knjige
2. (također knjižna grupa, grupa za čitanje) skupina ljudi koja se redovito sastaju kako bi razgovarali o knjizi koju su svi pročitali

Definicija iz *The Cambridge Dictionary*, s druge strane, definira [knjižni klub](#) kao 'skupinu ljudi koja se redovito sastaje kako bi razgovarali o knjizi koju su svi pročitali' i izostavlja prvo značenje.

Čitateljski klub također je izostavljen kao pojam iz Enciklopedije Britannica gdje se članak [book club article](#) odnosi prvenstveno na specifičan sustav distribucije knjiga u knjižari.

Za potrebe našeg istraživanja definirali smo čitateljski klub kao **skupinu ljudi koji se redovito sastaju kako bi razgovarali o knjizi koju su pročitali**.

1. *Skupina ljudi* – nismo zahtijevali minimalan ili maksimalan broj sudionika. Međutim, izraz 'skupina' podrazumijeva sastajanje najmanje pet osoba iz različitih obitelji.
2. *Sastajati se* – ovaj pojam shvatili smo kao fizički sastanak u određenom prostoru, kao i virtualni sastanak putem elektroničke komunikacije, sve dok se sastanak odvija u stvarnom vremenu – u točno određenom vremenu koje je unaprijed određeno. Iz tog razloga, književni forum na kojem ljudi objavljuju svoja iskustva čitanja (kao npr. www.bookcrossing.com) ne ispunjava uvjete.
3. *Redovito* – takvi se sastanci mogu održavati tjedno, mjesečno ili rjeđe. Smatrali smo 'redovnim' sastancima one koji se održavaju najmanje četiri puta godišnje.
4. *Raspravljati* – razmjena čitalačkog iskustva mora biti višesmjernan događaj, tako da predavanja o određenoj knjizi ili intervju s autorom ne ispunjavaju uvjete. Naglašavamo, najmanje četiri čitalačka iskustva moraju biti izražena da bi se mogli kvalificirati kao rasprava.

5. *Knjiga koju su pročitali* – izostavili smo riječ 'svi' ('svi su pročitali') korištenu u nekim definicijama. Nemoguće je provjeriti jesu li svi sudionici pročitali knjigu koja je tema rasprave; s druge strane, njihovo prisustvo u raspravi izražava njihov interes za knjigu o kojoj se raspravlja, pa bi mogli postati budući čitatelji knjige o kojoj se raspravlja.

Nismo imali nikakvih preferencija o tome gdje se sastaje čitateljski klub (različiti fizički ili virtualni prostori bili su jednako tretirani), niti o statusu organizatora susreta sve dok ti organizatori nisu bili primarno komercijalno orijentirani i tako uključeni u redoviti opskrbeni lanac knjiga.

Sastanci u narodnim knjižnicama su se kvalificirali – sastanci u knjižarama nisu. Sastanci u privatnim kućama su se kvalificirali ako nisu bili prvenstveno orijentirani na prodaju određene knjige ili serije knjiga. Sastanci u kafićima i restoranima su se kvalificirali ako organizator susreta ne ostvaruje većinu svog prihoda prodajom knjiga – iako mogu prodavati knjige kao sporedni posao.

Na kraju, ali ne i najmanje važno, analizirali smo samo čitateljske klubove u kojima je većina čitatelja punoljetna – od 18 godina ili više.

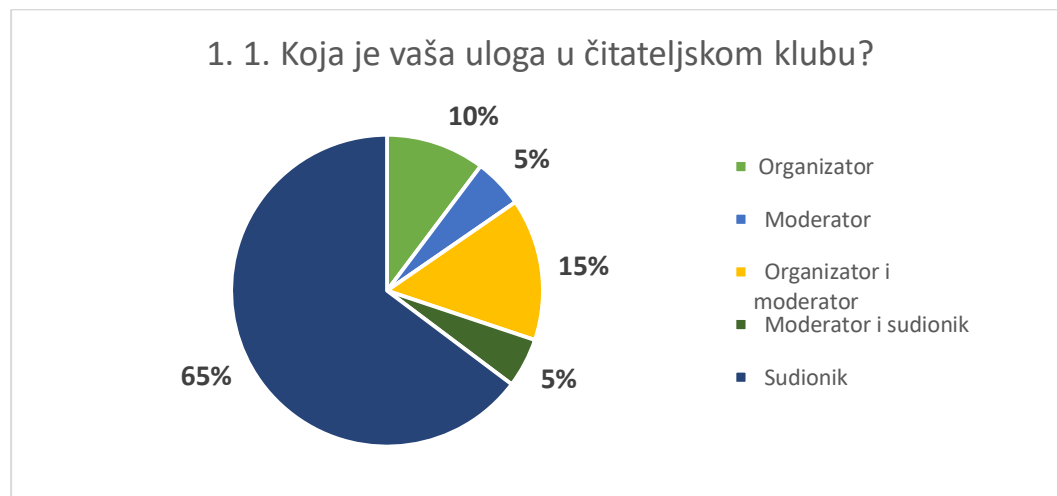
Voditelja/voditeljicu čitateljskog kluba definirali smo kao osobu koja brine o funkcioniranju čitateljskog kluba: koordinaciji vremena i prostora/web kanala, informiranju članova o izboru knjiga o kojima će se raspravljati, informiranju o aktivnostima kluba ... Ova osoba također može moderirati raspravu, ali ovo nije uvjet da se smatra voditeljem. Voditelj se ne mora pobrinuti za sve navedene zadatke, ali bi ta osoba trebala biti prvi izbor ako članovi traže odgovore na praktična pitanja vezana uz aktivnosti čitateljskog kluba.

Rezultati - Upitnik

1. Demografski podaci ispitanika

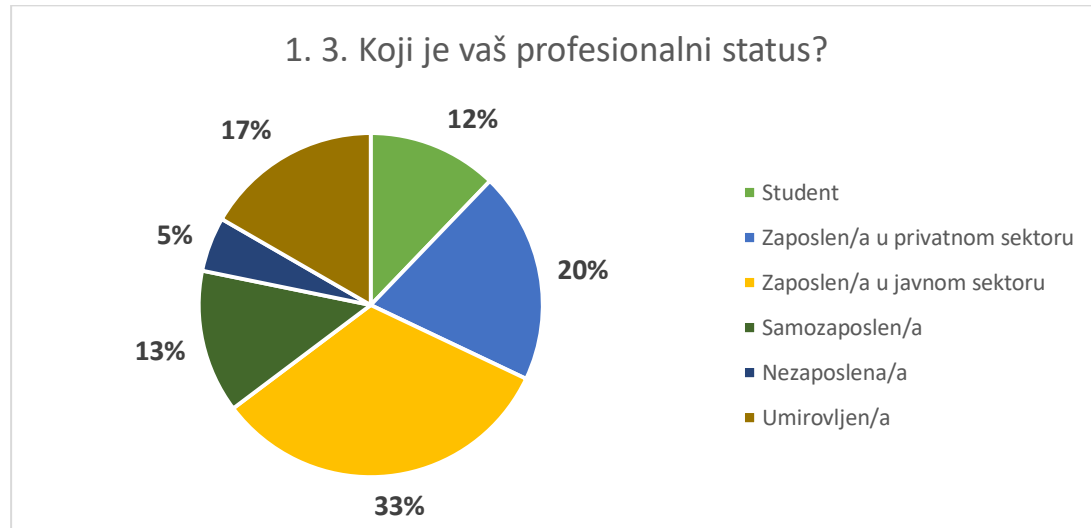
Od ukupno 156 odgovora, 16 sudionika u istraživanju predstavilo se kao organizatori, 6 njih kao moderatori, 23 kao organizatori i moderatori, i 8 kao moderatori i sudionici. 101 ispitanik predstavio se kao 'sudionik'. Ove brojke pokazuju visoku razinu samoorganizacije u postojećim čitateljskim klubovima – više od jednog među tri ispitanika ima i organizacijske i/ili moderatorske zadatke.

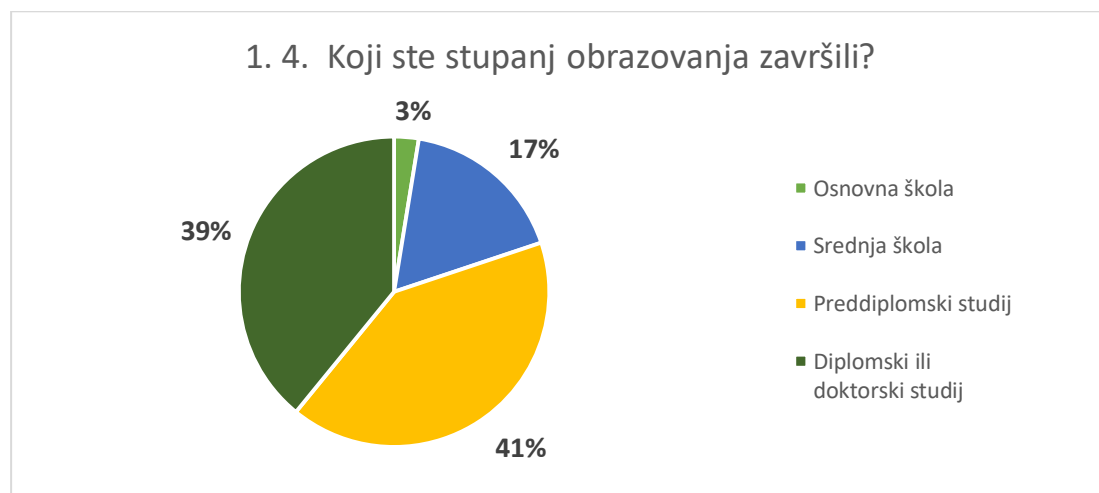
Što se dobi tiče, sličan broj sudionika bio je mlađi od 35 godina, 36–50 i stariji od 51 godine, što nas navodi na zaključak da čitateljski klubovi u gotovo jednakoj mjeri predstavljaju sve dobne skupine odrasle populacije. (Isto se odrazilo i na procjenu koju su sudionici dali o razlici u godinama i prosječnoj dobi sudionika u svom klubu– većina klubova je imala dobnu razliku u rasponu od 10 do 30 godina.)

Iste tri gotovo jednake skupine mogu se uočiti kad se promatra struktura poslodavaca sudionika – trećina njih zaposlena je u privatnom sektoru, uključujući samozaposlene, trećina u javnom sektoru, a trećinu čine studenti, nezaposleni i umirovljenici.

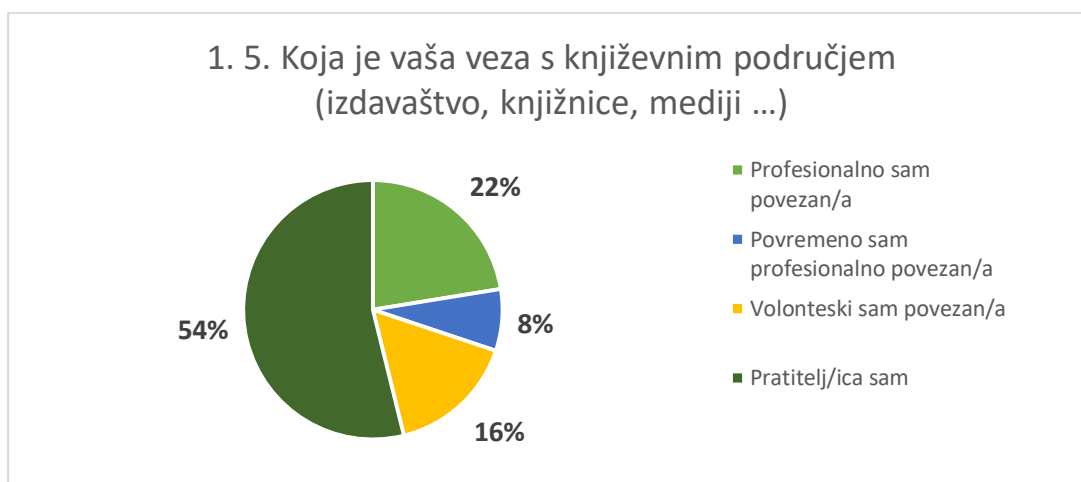
Sasvim drugačiju sliku pokazuje pitanje o obrazovanju: većina ljudi ima fakultetsko obrazovanje (ukupno 125), a iznenađujuće velik broj njih ima magisterij ili doktorat.¹ Vrlo je malo sudionika (u većini zemalja ih nema) čiji je najviši stupanj obrazovanja osnovna škola. Broj ispitanika čija je najviša razina obrazovanja srednja škola, gotovo je jednak u svim zemljama sudionicama.

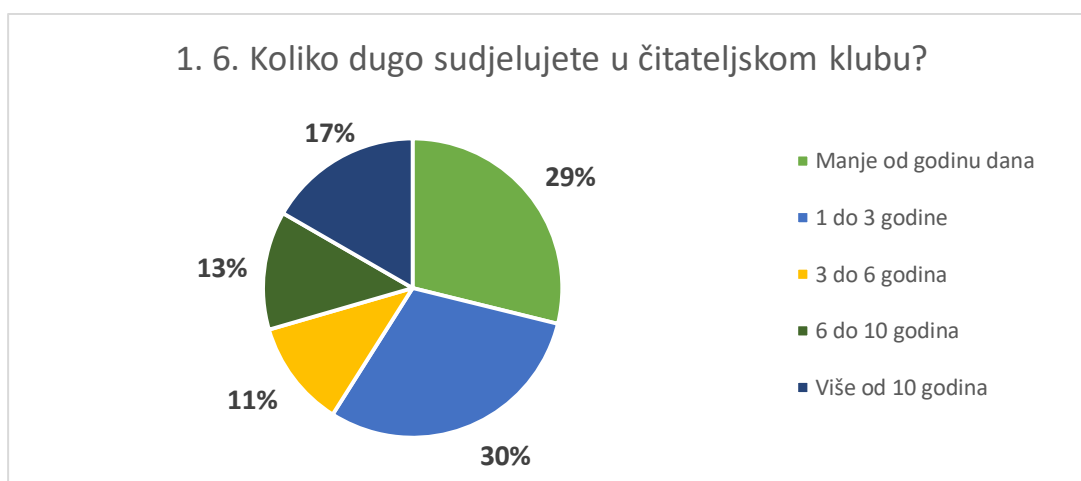
¹ Ovaj rezultat proizlazi iz posebno velikog broja takvih sudionika u hrvatskom istraživanju. Moguće je da je ovo istraživanje bilo usmjereno na određene čitateljske klubove u kojima članovi imaju najvišu moguću razinu obrazovanja.

Značajan broj sudionika ima profesionalne ili volonterske veze s književnim područjem.

Dobar dio članova već dulje vrijeme djeluje u svojim čitateljskim klubovima.

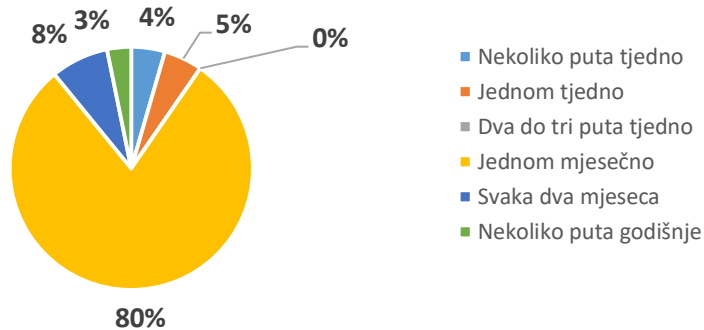

2. Običaji čitateljskog kluba

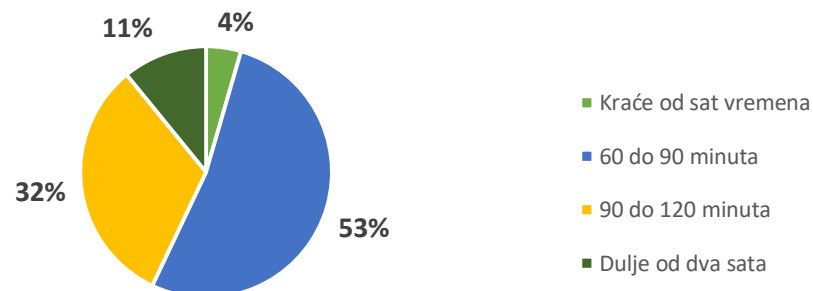
Velika većina čitateljskih klubova (80%) sastaje se jednom mjesečno, a većina sastanaka traje 60 do 90 minuta (82 odgovora), dok neki traju dva sata (50 odgovora) ili više (17 odgovora). Vrlo rijetko su sastanci kraći od sat vremena (7 odgovora).

2. 1. Koliko se često sastaje čitateljski klub?

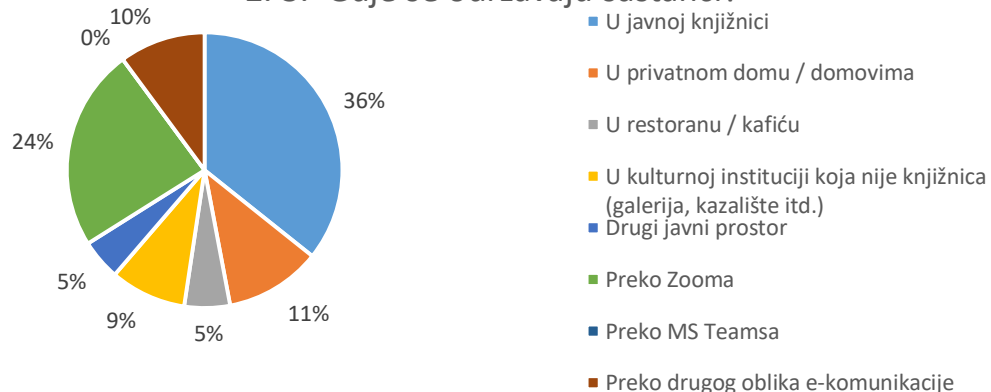

2. 2. Koliko dugo traje sastanak?

Većina sastanaka održava se u javnoj knjižnici, a zatim slijede sastanci koji se održavaju virtualno putem Zooma.²

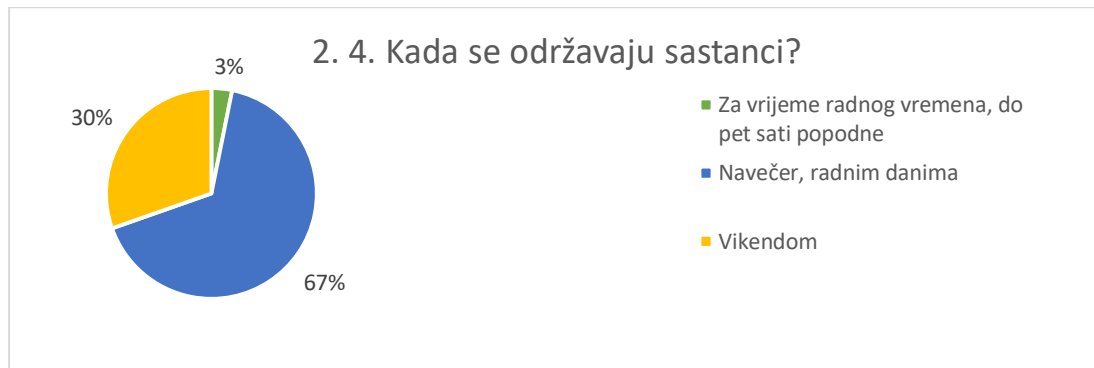
2. 3. Gdje se održavaju sastanci?

² Slično istraživanje koje je 2020. proveo BookBrowse, *Čitateljski klubovi za vrijeme karantene*, gdje je 90% ispitanika bilo iz SAD-a, pokazalo je da se 54% članova čitateljskih klubova sastaje u privatnim domovima a 15% u knjižnici. Oni koji su se sastajali na daljinu koristili su Zoom u 96% slučajeva.

Otprilike dvije trećine sastanaka održava se navečer tijekom tjedna, dok se otprilike jedna trećina sastanaka održava tijekom vikenda. Vrlo rijetko se članovi klubova sastaju u redovno radno vrijeme, odnosno prije pet sati popodne.

3. Demografski podaci čitateljskog kluba

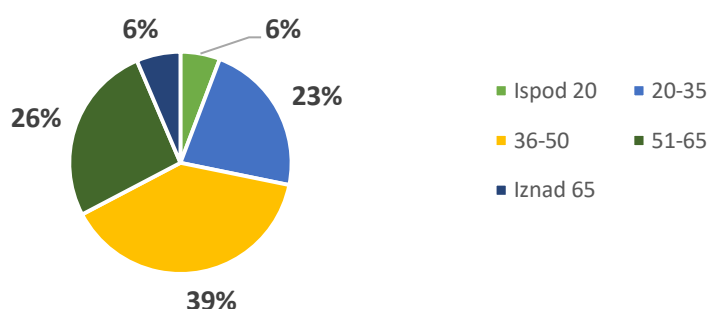
Nijedan od čitateljskih klubova nije imao većinu muških članova. U više od 80% odgovora, većinu članova čine žene. (Ovo je u skladu s podacima o istraživanju čitanja općenito, gdje također prevladavaju čitateljice.)

Približna prosječna dob bila je između 36 i 50 godina.

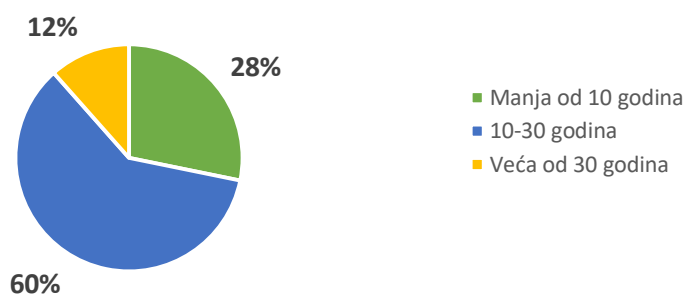

3. 2. Koja je prosječna dob članova?

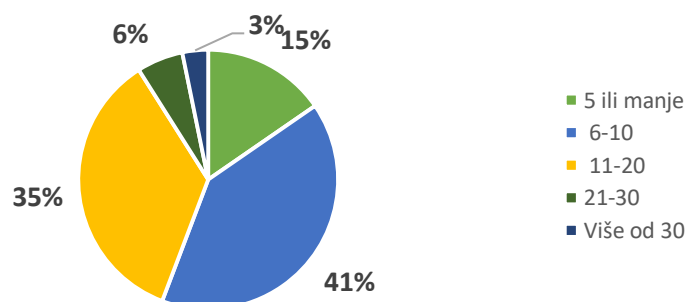
Općenito, većina klubova pokazuje široku raznolikost dobnih skupina i stoga osiguravaju međugeneracijski diskurs.

3. 3. Koja je dobna razlika između najmlađeg i najstarijeg člana?

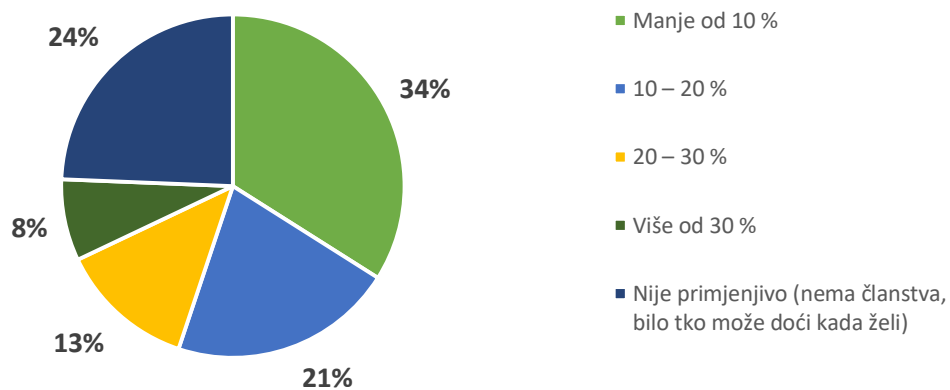
Vrlo malo klubova ima više od 20 sudionika; većina ih ima manje od 11, a dosta ispitanika (točnije njih 24) sudjeluje na sastancima s pet ili manje članova. Budući da smo ograničili istraživanje na klubove s najmanje pet članova, to znači da je 15% ispitanika sudjelovalo u mikroklubovima od pet članova.

3. 4. Koliko osoba sudjeluje na jednom sastanku?

Odanost klubovima bila je prilično visoka: trećina ispitanika izjavila je da je stopa nedolazaka manja od 10% za određeni sastanak, što u kombinaciji s prosječnim brojem članova pokazuje da članovi, barem u manjim čitateljskim klubovima, obično posjećuju svaki sastanak.

3. 5. Koliki je postotak nedolazaka (osobe koje su članovi kluba, ali ne prisustvuju određenom sastanku)?

4. Moderiranje

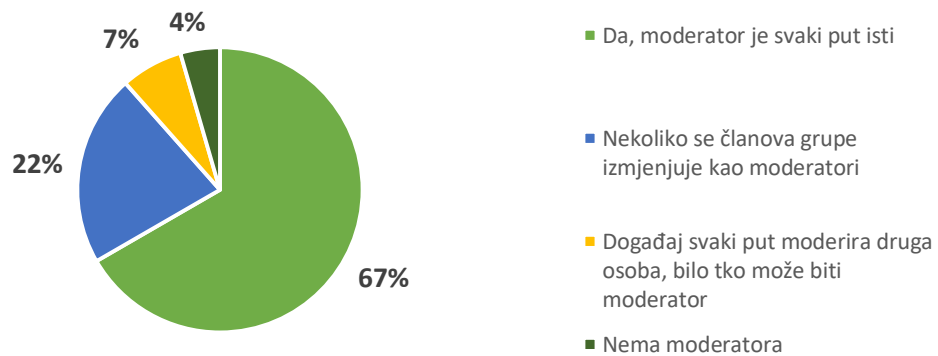
Velika većina ispitanika izjavila je da imaju istog moderatora na svakom sastanku u svom klubu. Vrlo je rijedak slučaj da grupa funkcionira bez moderatora.³ Većina moderatora stimulira članove čitateljskog kluba da izraze svoje mišljenje – a u većini slučajeva članovi to čine svaki put. Broj odgovora na pitanje 'pazi li moderator da neki od sudionika ne uzmu previše vremena za raspravu' bio je prilično velik, što najvjerojatnije odgovara želji izraženoj u strukturiranim intervjuima da bi moderatori željeli steći dodatna znanja o grupnoj dinamici i psihologiji.

Većina čitateljskih klubova ne zahtijeva da svi sudionici pročitaju knjigu o kojoj se raspravlja, iako je to jako poželjno.

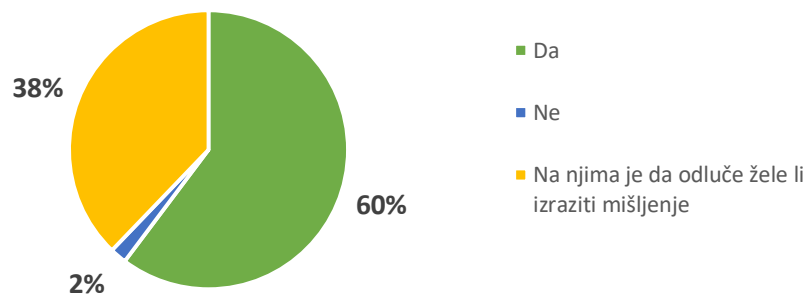
³ U SAD-u, 75% privatnih knjižarskih klubova i 93% javnih grupa za razgovor o knjigama imaju nekoga tko funkcionira kao moderator ili barem vodi razgovor (ponekad je to ista osoba svaki put, a ponekad se izmjenjuju). (<https://www.bookbrowse.com/blogs/editor/index.cfm/2019/5/20/What-to-Do-When-a-Book-Club-Member-Talks-Too-Much>)

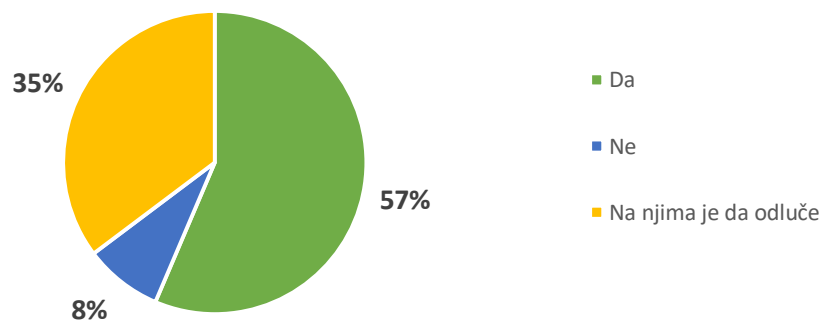
4. 1. Imaju li sastanci redovitog moderatora?

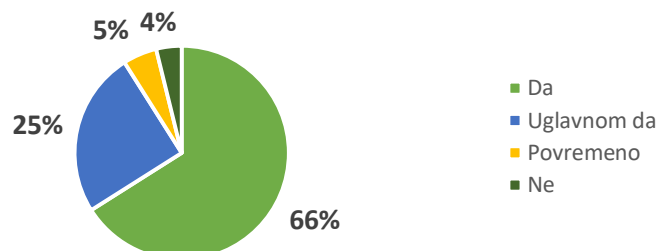
4. 2. Je li uobičajeno da svatko tko je pročitao knjigu izrazi svoje mišljenje?

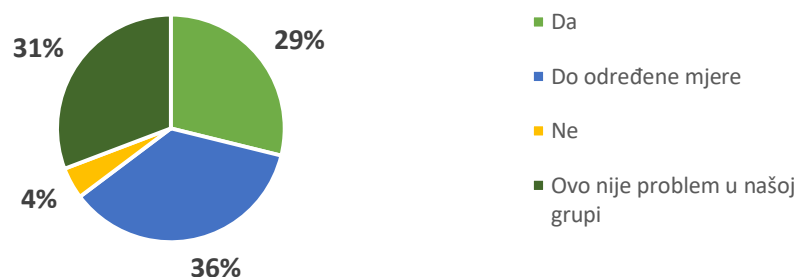
4. 3. Pozove li moderator tihe sudionike da izraze svoje mišljenje?

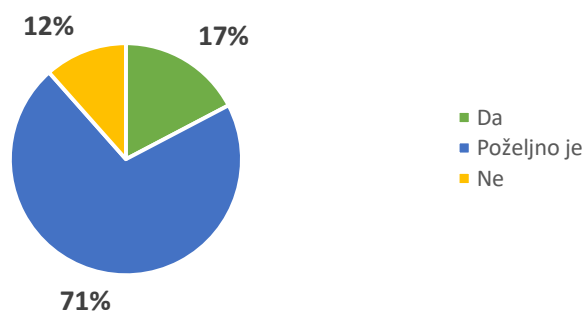
4. 4. Obraća li moderator pažnju na to da se čuje mišljenje svakog člana?

4. 5. Pazi li moderator da neki od sudionika ne uzmu previše vremena za raspravu?

4. 6. Je li obavezno pročitati knjigu o kojoj se raspravlja?

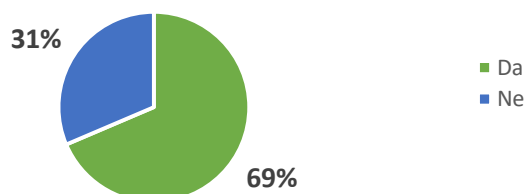
5. Običaji

Većina sudionika izjavila je da je moguće sudjelovati na sastancima bez da budu prisutni, slanjem komentara i/ili pitanja putem maila. Budući da je većina ispitanika navela da je razmjena mišljenja o pročitanim knjigama najvažniji razlog pridruživanju čitateljskom klubu, čini se da ova praksa barem djelomično zadovoljava njihovu motivaciju. Sljedeći najčešće navedeni razlog bio je 'jačanje čitalačke kulture redovitim čitanjem', a zatim društvena motivacija, odnosno 'dobro se provesti s drugima'. Samo je nekolicina sudionika prvenstveno bila motivirana 'dobivanjem preporuka za čitanje', 'razvijanjem društvenih vještina' i 'širenjem

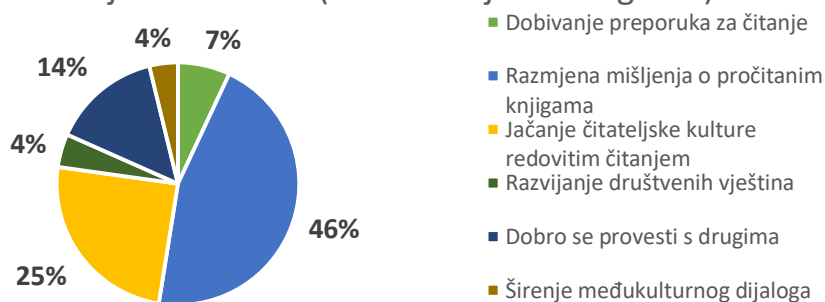

međukulturalnog dijaloga'. Očito ovi pozitivni učinci još uvijek nisu na odgovarajući način obrađeni u sadašnjim rutinama čitateljskih klubova.

5. 1. Je li moguće poslati pitanja i/ili komentare ako netko nije prisutan na sastanku?

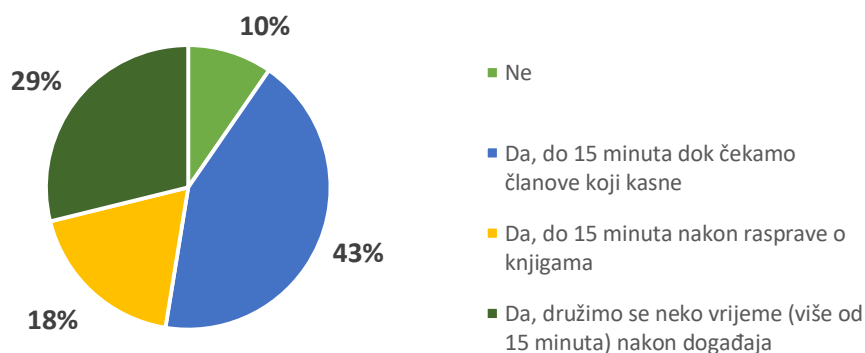

5. 2. Koji je glavni razlog zašto ste se pridružili čitateljskom klubu? (odaberite jedan odgovor)

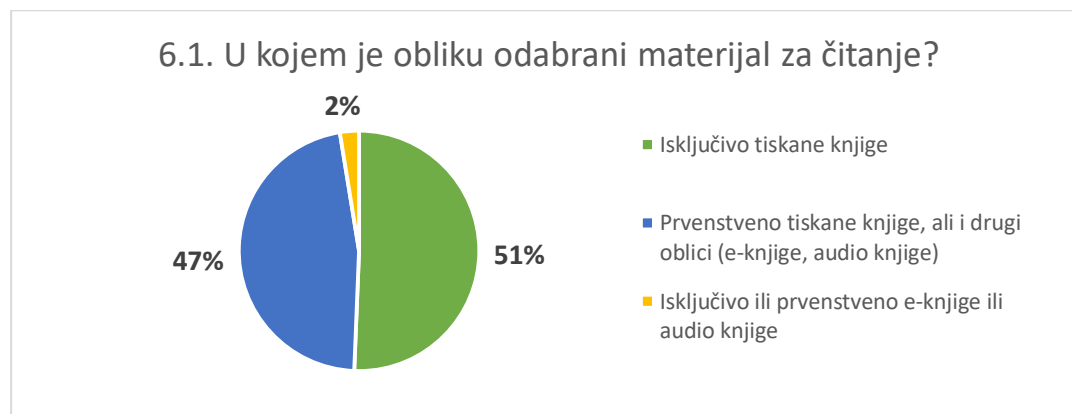
Što se tiče društvenog dijela okupljanja, većina ispitanika napominje da je to važan dio njihove aktivnosti – samo 15 odgovora (podijeljenih između tri zemlje) navodi da uopće nema 'općenitog razgovora', dok se prilično impresivan broj sudionika čitateljskih klubova izjasnio o druženju nakon događaja (29 njih do 15 minuta i 45 njih više od 15 minuta).

5. 3. Je li dio vremena u vašem čitateljskom klubu posvećen općenitom razgovoru/druženju?

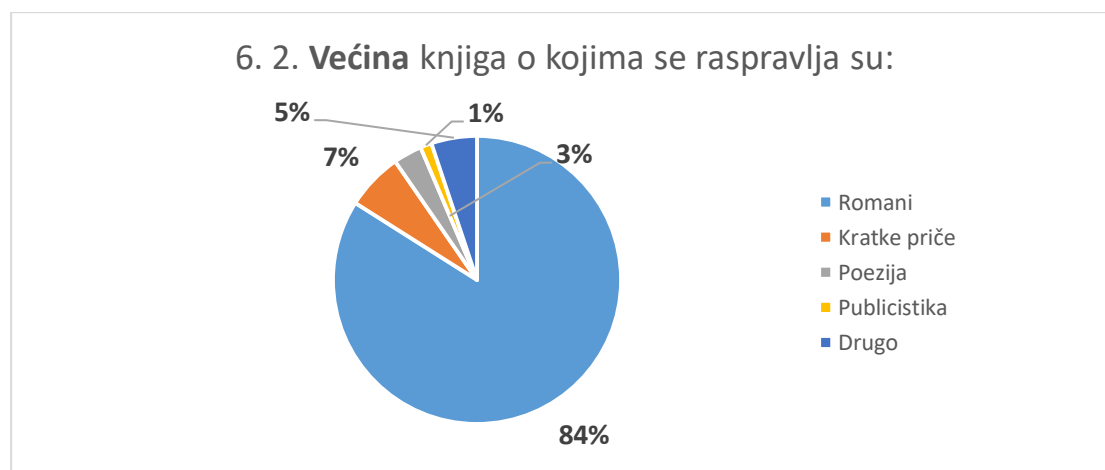
6. Odabir knjiga

Odgovori o odabranom mediju za čitanje bili su gotovo jednako podijeljeni između 'isključivo tiskane knjige' i 'prvenstveno tiskane knjige, ali također i drugi mediji (e-knjige, audio knjige)'. Samo četiri odgovora bila su u kategoriji 'isključivo ili prvenstveno e-knjige ili audio knjige'.

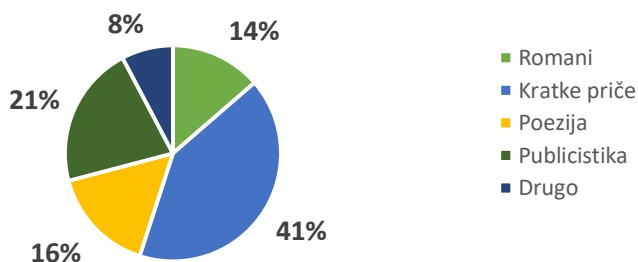
(U istraživanju BookBrowse-a iz 2020., *Čitateljski klubovi za vrijeme karantene*, opaženo je da su „mnoge grupe koje se trenutno sastaju iskoristile prednosti zbirke e-knjiga svoje knjižnice, često po prvi put [...]. Međutim, hvatanje ukoštac s tehnologijom, za neke je ljude predstavljalo izazov, i oni se raduju povratku posuđivanja knjiga u tiskanom obliku.' 90% ispitanika bilo je iz SAD-a, gdje je upotreba e-knjiga nekoliko puta veća nego u Europi.)

Što se tiče odabira žanra knjiga koje se čitaju, očekivano snažno prevladavaju romani. Oni, u gotovo svim odgovorima, predstavljaju većinu knjiga koje se čitaju, a slijede ih kratke priče, publicistička literatura i poezija.

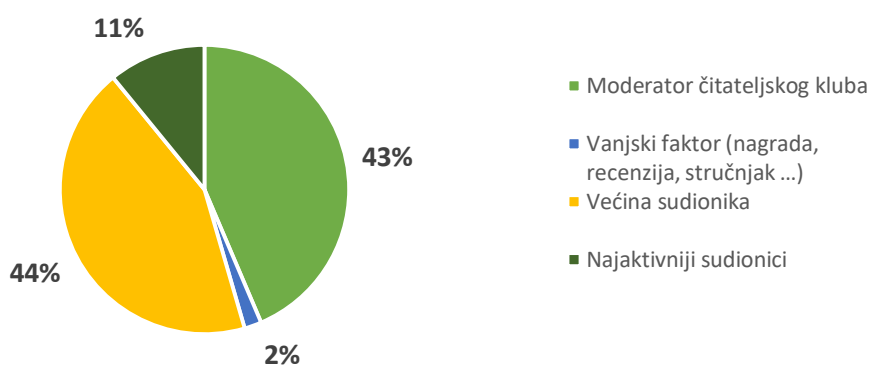
Što se tiče drugog najčešće čitanog žanra, čini se da su romani drugi izbor u gotovo svakom odgovoru gdje nisu prvi izbor, a različiti književni žanrovi su prisutni u istom padajućem redoslijedu kao i prije.

6. 3. Drugi žanrovi koji su uključeni (označite sve koji su primijenjivi)

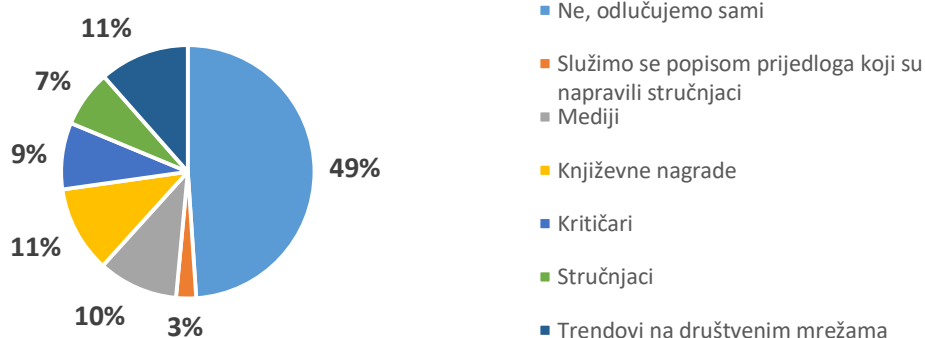

Knjige o kojima se raspravlja u jednakoj mjeri bira moderator kluba i većina sudionika; u nekim slučajevima, odabir knjiga čine najaktivniji sudionici, a zabilježen je samo jedan odgovor da vanjski faktor odlučuje o izboru knjiga. Iz ovoga je sasvim očito da se izbor knjiga ne donosi niti iz jednog središnjeg mjesta i da u njemu sudjeluju i podređene razine. Uz to, niti jedan od vanjskih čimbenika ne prevladava kada su u pitanju prijedlozi za knjige koje će se čitati.

6. 4. Tko **prvenstveno** bira knjige o kojima se raspravlja?

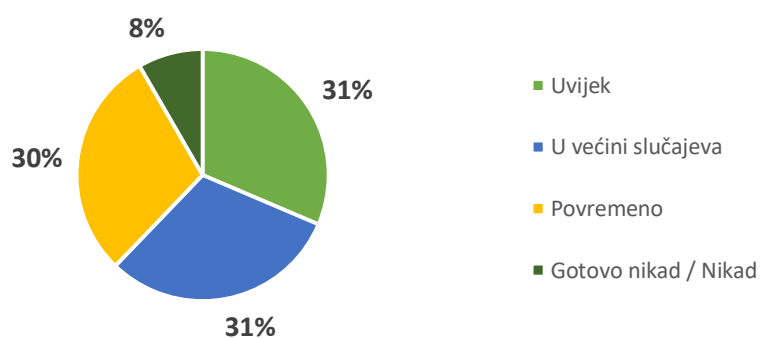

6. 5. Sudjeluje li vanjski prijedlog u odabiru knjige koja će se čitati?

U prilog prethodnoj tvrdnji ide i činjenica da članovi čitateljskih klubova svoje sudjelovanje u izboru knjiga koje se čitaju vide u gotovo jednakim dijelovima, i to: 'uvijek', 'u većini slučajeva' i 'povremeno'. 'Gotovo nikad/nikad' bili su daleko rjeđi odgovori.

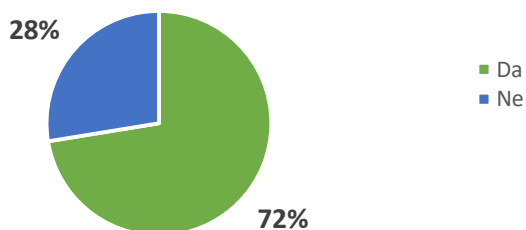
6. 6. Sudjeluju li članovi u izboru knjiga o kojima se raspravlja?

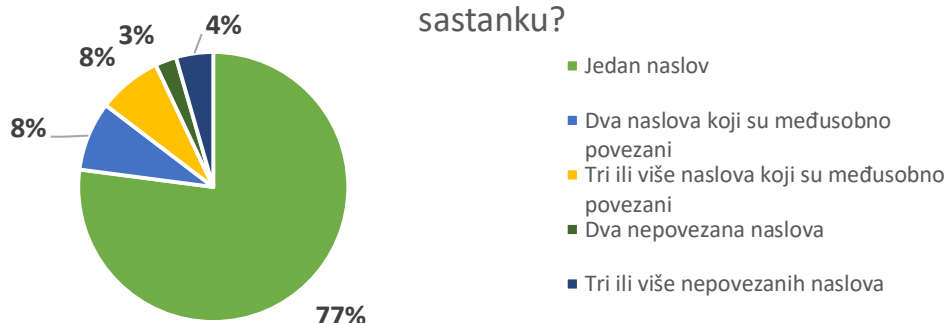
U većini slučajeva, (preko 70%), na jednom sastanku se raspravlja o jednom naslovu. Ponekad je rasprava usmjerena na dvije ili, u manjoj mjeri, tri povezane knjige. Na jednom sastanku raspravlja se o dva ili više nepovezanih naslova samo kao iznimka.

6. 7. Vodi li se svaki put rasprava o jednom naslovu?

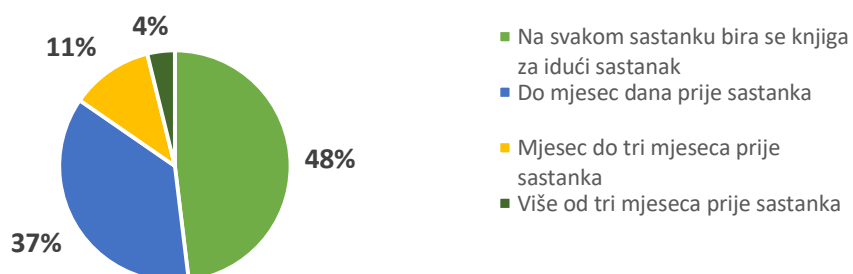

6. 8. O koliko se naslova uobičajeno raspravlja na jednom sastanku?

Gotovo polovica odgovora navodi da se knjiga za čitanje bira na svakom sastanku za sljedeći sastanak, nakon čega slijedi odgovor 'do mjesec dana prije događaja'. Odgovori 'jedan do tri mjeseca prije događaja' i 'više od tri mjeseca prije događaja' znatno zaostaju.⁴

6. 9. Koliko unaprijed birate knjige o kojima će se raspravljati?

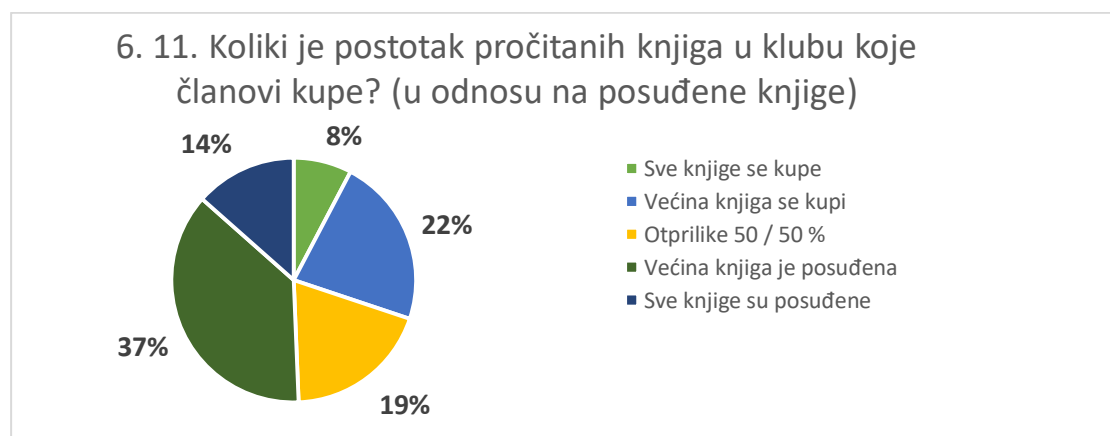
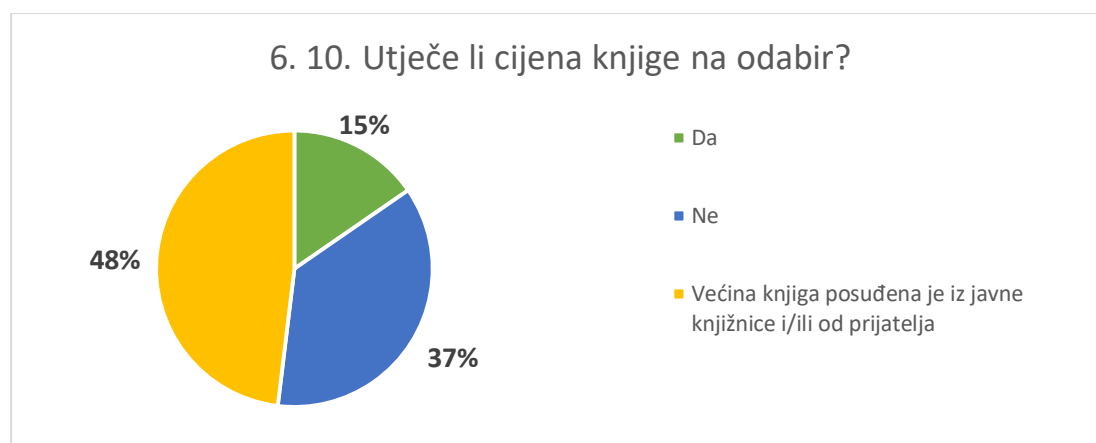

⁴ Istraživanje Čitateljski klubovi za vrijeme karantene navodi da oko 40% klubova bira knjige najmanje četiri mjeseca unaprijed.

(Valja napomenuti da je ovo vrijeme biranja knjiga usko povezano s učestalošću sastanaka – čini se vrlo malo vjerojatnim da oni klubovi koji se sastaju svaki tjedan mogu odabrati knjigu koju će čitati za sljedeći sastanak na prethodnom sastanku – ne samo vrijeme potrebno za čitanje knjige, već i vrijeme za nabavu sljedećeg naslova, u ovom slučaju može biti prekratko, pogotovo zato što značajan broj sudionika posuđuje odabrane knjige iz narodnih knjižnica i/ili od prijatelja. Budući da velika većina (otprilike 80%) odgovora pokazuje da se čitateljski klubovi sastaju jednom mjesečno, to ostavlja dovoljno vremena za nabavu i čitanje knjige sljedećih mjesec dana.)

Cijena ne utječe značajno na izbor knjiga o kojima se raspravlja, dijelom i zbog toga što je veliki postotak knjiga koje se čitaju posuđeno iz narodnih knjižnica i/ili od prijatelja.

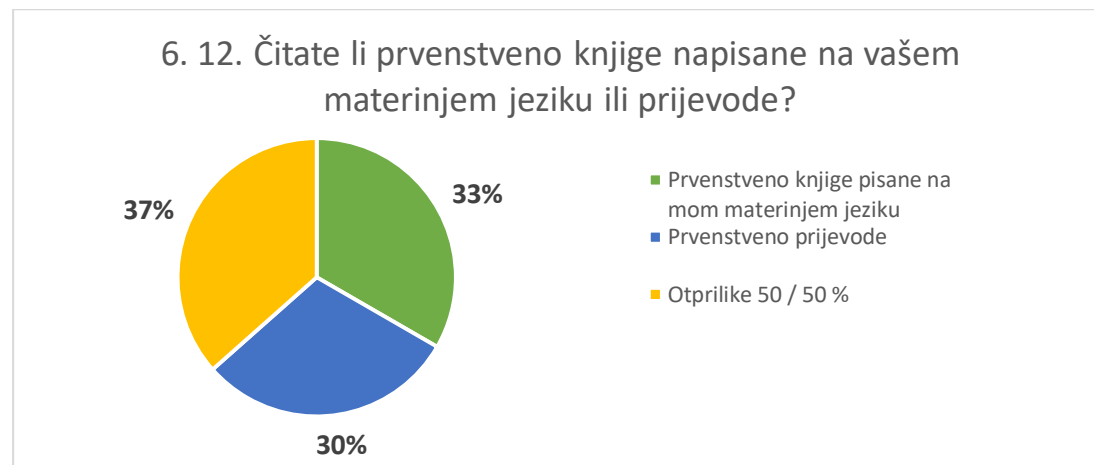

Odgovori na pitanje 'čitate li prvenstveno knjige napisane na vašem materinjem jeziku ili prijevode?' gotovo su jednako raspodijeljeni između tri ponuđena: 'prvenstveno knjige napisane na mom materinjem jeziku', 'prvenstveno prijevode' i 'otprilike pola/pola'.

(Treba napomenuti da u većini zemalja postotak prevedenih knjiga u odnosu na one na materinjem jeziku uvelike naginje ovim potonjima, pa se, imajući to na umu, čini da su prijevodi snažnije zastupljeni u praksi čitateljskih klubova nego što su to u izdavačkoj praksi.

No, bilo bi potrebno dodatno istraživanje kako bi se istražila razlika između prijevoda koji se koriste za potrebe čitateljskih klubova i njihovog udjela na tržištu knjiga.⁵ Budući da su prevedene knjige podvrgnute dvostrukom postupku selekcije, prvo kod objavljivanja na izvornom jeziku, a zatim kod objavljivanja u prijevodu, nije pretjerano, iako je vrlo pojednostavljeno, reći da su te knjige općenito 'sigurniji izbor' kod odabira kvalitetnijih knjiga od knjiga napisanih na materinjem jeziku.)

7. Preferencije

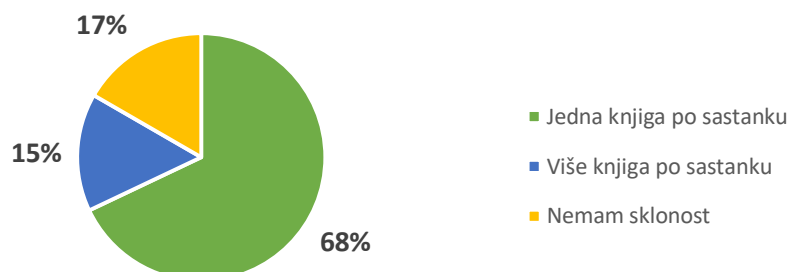
Većina ispitanika radije se sastaje uživo nego virtualnim putem; također, radije raspravljaju o jednoj knjizi po sastanku. Budući da je društveni element jedan od ključnih motiva za pridruživanje čitalačkom klubu, ovo nije iznenađenje.

⁵ Istraživanje u Sloveniji (<https://knjiznica.zbds-zveza.si/knjiznica/article/view/6120>) pokazalo je da su otprilike četiri od pet romana posuđenih iz slovenskih narodnih knjižnica prijevodi. Ovaj rezultat ne znači nužno da nacionalna književnost nije interesantna domaćim čitateljima – nego vjerojatnije proizlazi iz činjenice da u to vrijeme popularna književnost nije bila gotovo uopće zastupljena u slovenskoj književnoj produkciji, koja je po definiciji najčitanija književnost.

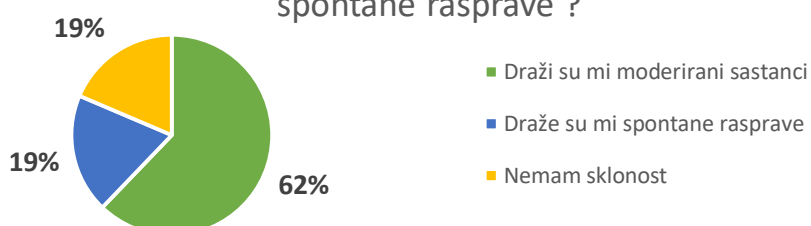

7. 2. Je li vam draže raspravljati o jednoj knjizi po sastanku ili o više njih (koje su povezane)?

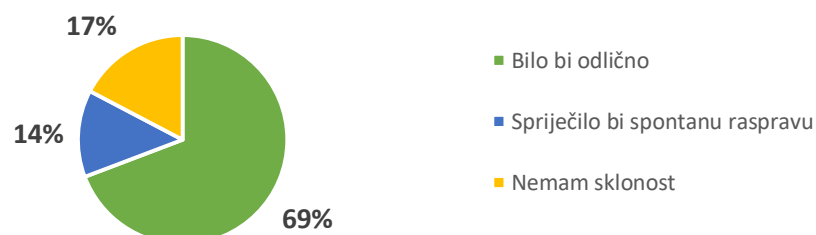
Međutim, ispitanicima su draže moderirane rasprave od onih spontanih. Očito je rasprava o knjigama za većinu članova i jedan od način proširivanja znanja i razumijevanja književnosti, a ne samo izgovor za druženje.

7. 3. Smatrate li da su moderirani sastanci bolji od spontane rasprave ?

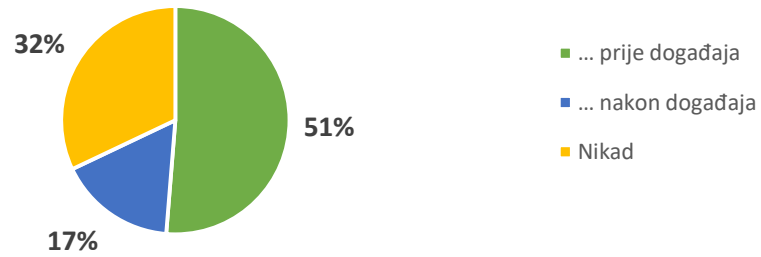
Želja za 'profesionalnim' pristupom knjigama o kojima se raspravlja dodatno je naglašena činjenicom da većina ispitanika pozdravlja sudjelovanje autora i/ili stručnjaka za knjigu.

7. 4. Kakvo je vaše mišljenje o prisustvu autora ili stručnjaka za knjigu?

Iako odgovori pokazuju tek manji utjecaj vanjskih čimbenika, kao što su književne nagrade, mediji ili mišljenje književnih kritičara na izbor knjiga koje će se čitati, većina ispitanika bi cijenila neke dodatne materijale o pročitanoj knjizi, po mogućnosti prije sastanka.

7. 5. Biste li voljeli dobiti smjernice za knjigu koju čitate...

Rezultati – intervjui

Na pitanje s kakvim se preprekama susreću, većina voditelja čitateljskih klubova kao primarni izazov navela je nedostatak informatičkih uređaja i/ili informatičkog znanja. Posve očekivano, virtualni sastanci su manje privlačni, a posebno starijim članovima koji ne posjeduju odgovarajuću opremu ili znanje o novim tehnologijama.

U većini zemalja pandemija je smanjila ili potpuno prekinula aktivnosti čitateljskih klubova. Nakon određenog vremena, neki od njih su nastavili svoje aktivnosti u osnovnom obliku, na primjer, razmjenom prijedloga za čitanje putem e-pošte. Naravno, manje su pogođeni oni klubovi koji su se sastajali virtualnim putem i prije pandemije. S druge strane, sastanci koji su se održavali u knjižnicama potpuno su obustavljeni jer knjižnice nisu bile otvorene na početku pandemije.

Neki voditelji su naveli da nema dovoljno općeg znanja o postojanju čitateljskih klubova i prednostima sudjelovanja u njima (druženja, 'ljubav prema čitanju', razmjena mišljenja, izgradnja odnosa ...). Neki su spomenuli da nije lako nabaviti dovoljno primjeraka knjiga da bi ih svi članovi mogli pročitati na vrijeme – broj primjeraka u lokalnim narodnim knjižnicama je ograničen; postoje gradovi bez knjižara, a isporuka narudžbi putem interneta može kasniti.

Nekolicina je spomenula gostovanja autora i razmjenu iskustava raznih čitateljskih klubova kao alat za unapređenje svojih aktivnosti. Spomenuta je također i financijska potpora koja bi mogla omogućiti spomenuta gostovanja.

Fizička mjesta okupljanja su, u većini slučajeva, bile: narodne knjižnice, razne kulturne ustanove i nevladine organizacije, privatni domovi, a u jednom slučaju čak i plivački klub.

Hrvatska

Svih 10 čitateljskih klubova čiji su voditelji sudjelovali u intervjuu dio su neke organizacije, od kojih šest radi u okviru javne knjižnice, a četiri u okviru nevladine organizacije. Njih šest dobilo je financijsku potporu od Ministarstva kulture i/ili lokalne samouprave, dva od knjižnice, a samo dva kluba nije dobilo nikakvu financijsku potporu.

Većina klubova je tijekom pandemije svoje aktivnosti preselila na internet, što je donijelo pozitivan učinak tako što je više članova iz udaljenijih mjesta, pa čak i iz drugih zemalja, moglo sudjelovati.

Cipar

Na Cipru su četiri od pet čitateljskih klubova sastavljena od neformalnih okupljanja pojedinaca, a jedan djeluje u okviru javne knjižnice. Ovo je ujedno bio i jedini čitateljski klub koji je dobio neka javna sredstva od knjižnice i lokalne samouprave.

Grčka

Čitateljski klubovi u Grčkoj imali su različite izvore financiranja: jedan je bio podržan crowdsourcingom, drugi javnim fondovima, dva se financiraju članarinama, bez potpore. Podjednaka raznolikost pokazala se i u prelasku na digitalno tijekom COVID-a – jedan od klubova izjavio je da im je prelazak na virtualne sastanke prošao bez poteškoća, dva kluba uz određene poteškoće, a dva su potpuno obustavila svoje aktivnosti.

Jedan od grčkih čitateljskih klubova u svoje je aktivnosti uključio susrete s autorima – susret s autorom odvija se za vrijeme sastanka kluba i organiziran je kao javni događaj, otvoren za sve.

Gotovo svi voditelji grčkih klubova kao glavnu prepreku za bolji razvoj svog čitateljskog kluba naveli su nedostatak vremena, što nije bio slučaj s voditeljima u drugim zemljama. Također su istaknuli potrebu užeg povezivanja s profesionalnim knjižnim sektorom.

Mađarska

U Mađarskoj je sedam čitateljskih klubova koji su sudjelovali u intervjuu različitih struktura – neke čine neformalna okupljanja pojedinaca, neki su nezavisne građanske udruge, a neki nevladine udruge. Ta se raznolikost odrazila i na financijska sredstva za njihove aktivnosti, od članarina do uspješnih prijava za financiranje od strane lokalne samouprave i vlade.

Slovenija

Tri od pet čitateljskih klubova uključenih u intervju, dio su aktivnosti koje se provode u javnim knjižnicama, jedan je dio građanske udruge koja je aktivna na mnogim područjima, a jedan je privatna inicijativa. Posljednji je ujedno i jedini koji nije dobio javna sredstva, iako su se neki od voditelja požalili da su svote koje dobivaju moderator i/ili gosti 'smiješno niske'. Neki od klubova su tijekom pandemije svoje aktivnosti održavali virtualno putem Zooma. Primijetili su ograničenu interakciju između sudionika u tom obliku. S druge strane, neki sramežljiviji sudionici lakše izražavaju svoje mišljenje na virtualnim sastancima.

Članovi onih čitateljskih klubova koji djeluju u sklopu javnih knjižnica, uglavnom su odlučili prestati s radom u periodu dok su narodne knjižnice zatvorene i nastaviti nakon što se okolnosti promijene. S druge strane, čitateljski klub u jednoj od najvećih slovenskih narodnih knjižnica (u centru glavnog grada Ljubljane) odlučio je da će druženja nastaviti održavati isključivo putem Zooma. To je omogućilo sudjelovanje članovima iz udaljenijih mjesta. U ovom klubu su spomenuli da su stariji članovi postupno postali opušteniji u digitalnoj komunikaciji i naglasili da bi tim članovima od velike pomoći bio jednostavan vodič za korištenje Zoom komunikacije.

Klub koji je bio potpuno privatna inicijativa pokrenut je tijekom pandemije putem Zooma. Voditeljica je naglasila da je videokonferencijski sustav omogućio nekima od članova koji žive u drugim zemljama da sudjeluju u raspravama. Drugi klub spomenuo je da imaju člana koji živi u Kanadi i koji mora prevladati razliku u vremenskim zonama kako bi sudjelovao u raspravama.

Jedna od voditeljica je istaknula da ima književno znanje, ali joj nedostaju moderatorske vještine i da bi joj koristila dodatna znanja iz ovog područja.

Sažetak

Odgovori o demografskim podacima pokazuju da se čitateljski klubovi sastoje od ravnomjerno raspoređenog raspona dobi, u gotovo jednakoj mjeri. Također, jednako ih posjećuju i zaposleni u privatnom sektoru i zaposleni u javnom sektoru. Broj nezaposlenih je nešto ispod postotka nezaposlenih u Europi (5% prema 7%). Iako je umirovljena populacija, prema podacima iz općenitog istraživanja o knjigama, sklona čitanju iznad prosjeka, postotak umirovljenih članova čitateljskih klubova također je nešto niži od postotka umirovljenog stanovništva Europe (17% prema 20%) – razlog za to vrlo vjerojatno treba tražiti u činjenici da je ovo istraživanje provedeno u elektroničkom obliku i stoga je manje vjerojatno da je u njemu sudjelovala starija populacija. U Mađarskoj su upitnici bili priloženi u e-pošti, pa je tamo i broj umirovljenih ispitanika bio znatno veći (64% svih ispitanika) nego u drugim zemljama.

Ove brojke mogu dovesti do ishitrenog zaključka da su čitateljski klubovi trenutno otvoreni za sve u jednakoj mjeri i da članovi predstavljaju opću populaciju. Najočitiya razlika je u tome što su članice čitateljskih klubova prvenstveno žene, što odgovara drugim istraživanjima čitalačkog područja. Razina obrazovanja također pokazuje neuravnoteženu sliku: 80% ispitanika ima završeno sveučilišno obrazovanje (što je dvostruko više od europskog postotka u cijeloj populaciji, prema Eurostat-u), a vrlo malo ih je završilo samo osnovnu školu. Iako je odnos između obrazovanja i čitalačkih navika neosporan, potrebno je naglasiti da su neka istraživanja pokazala da čitalačke navike postoje na svim razinama obrazovanja.

Očito postoji određeni jaz u postojećoj strukturi čitateljskih klubova i moglo bi biti korisno osnivati čitateljske klubove koji će biti posebno usmjereni na one čiji je najviši stupanj obrazovanja srednja škola ili niži; njihovo bi se sudjelovanje vjerojatno moglo potaknuti izborom dostupnijih knjiga. Već dobro iskušani model *mikrokluba* (s oko pet ili nešto više članova) mogao bi biti prikladan za takav pothvat. Možda bi bilo razumno da ove klubove moderiraju socijalno iskusniji koordinatori koji bi mogli predložiti odgovarajuće knjige za ovu specifičnu čitateljsku publiku i, s druge strane, prilagoditi raspravu o knjigama razini koju mogu pratiti svi (ili većina) članova čitateljskog kluba.

Uloga moderatora stalno se ističe kao vrlo važna u istraživanju, a čak i kod populacije u kojoj je 80% ispitanika s fakultetskim obrazovanjem, moderatori moraju voditi računa da se svako mišljenje čuje te da neki od sudionika ne uzimaju previše vremena kako bi izrazili svoje mišljenje.

Najvažniji razlozi za sudjelovanje u nekom čitateljskom klubu su razmjena mišljenja o knjigama i društvena interakcija koja često izlazi izvan okvira rasprave isključivo o knjigama. Stoga ne čudi da su većini sudionika draži sastanci uživo nego putem digitalnih platformi. Virtualni susreti imaju također i svoje prednosti: nekoliko puta je naglašeno da u virtualnom susretu može sudjelovati više članova, uključujući i one iz udaljenih krajeva, gradova, pa čak i drugih zemalja. Ukoliko okolnosti poput onih uzrokovanih pandemijom prisile čitateljske klubove na prelazak sa susreta uživo na virtualna događanja, moglo bi biti konstruktivno obratiti posebnu

pozornost na mogućnosti druženja u virtualnoj komunikaciji (odnosno, sobe za odmor na Zoom sastancima, itd.).

Moderirane rasprave draže su ispitanicima od spontane rasprave i većina ispitanika pozdravila bi sudjelovanje autora i/ili stručnjaka za knjigu. Većina ispitanika bi cijenila neke odatne materijale o knjizi o kojoj se raspravlja, a većina bi ih radije imala prije sastanka. Budući da gotovo svi klubovi formiraju popise za čitanje u hodu i da o izboru knjiga u velikoj mjeri odlučuju članovi čitateljskih klubova, uvođenje posebnih izdanja vodiča za čitanje (kao što je prilično uobičajeno na engleskom⁶) možda nisu najprikladniji odgovor na ovu potrebu – iako bi se mogli koristiti barem za neke od naslova koji su često uključeni u praksu čitateljskih klubova i/ili predstavljaju nacionalni ili širi kanon. Takvi alati također mogu pomoći voditeljima da organiziraju raspravu i posvete dodatnu pažnju nekim skrivenim kontekstima u pojedinim knjigama.

Mora se naglasiti da, uz širok raspon generacija unutar jednog kluba, iskustvo čitateljskog kluba pruža međugeneracijski diskurs. Međutim, inter-socijalni diskurs bi mogao biti na nešto nižoj razini – nismo pitali za prihode članova jer bismo morali uzeti u obzir razlike između prosječnih prihoda u raznim zemljama, ali takav zaključak može se iščitati iz činjenice da su rijetki članovi sa stupnjem obrazovanja nižim od sveučilišnog.

Financijske i organizacijske strukture uvelike se razlikuju ne samo između različitih zemalja koje sudjeluju u istraživanju, već i između različitih čitateljskih klubova. Dok je osam od deset čitateljskih klubova u Hrvatskoj i četiri od pet u Sloveniji dobilo financijsku potporu od strane države i/ili lokalne zajednice, na Cipru je podržan samo jedan od pet. Financijska potpora dolazi iz raznih izvora, od kojih je javno financiranje najstabilnije. Većina voditelja klubova kao jednu od glavnih prepreka razvoju čitateljskog kluba navodi nedostatak ili neodgovarajuću razinu financiranja.

⁶ Mnogi primjeri mogu se pronaći na <https://www.readinggroupguides.com/>.

Konačni prijedlozi

Na temelju rezultata istraživanja mogu se predložiti sljedeće radnje kako bi se poboljšalo iskustvo čitateljskih klubova:

- *Mreža čitateljskih klubova*

Brojni voditelji klubova naveli su želju za razmjenom iskustava s ostalim voditeljima čitateljskih klubova i za upoznavanjem s dobrim inovativnim praksama u svom radu. Stoga bi bilo korisno organizirati događaj koji bi se redovito održavao (možda dva puta godišnje) kako bi se razmijenile dobre prakse preko međunarodnih granica. Unutar državnih granica, aktivnostima čitateljskih klubova mogli bi pridonijeti i prijedlozi za odabir knjiga kao dobra polazna točka za raspravu.

Ovu mrežu mogla bi podržati zajednička međunarodna web stranica za čitateljske klubove (na engleskom), s poveznicama na stranice na nacionalnim jezicima.

- *Proširivanje znanja o književnosti, moderiranju i tehničkim aspektima online komunikacije*

Iako bi se tehnički aspekti mogli poboljšati jednostavnim vodičem na materinjem jeziku sudionika (za one sudionike kojima nedostaje potrebno znanje engleskog da bi se oslanjali isključivo na upute koje su dostupne na aplikaciji Zoom), čini se da postoji potreba za poboljšanjem znanja o književnosti (posebno o teoriji čitateljske recepcije) kao i vještina moderiranja. Neki voditelji izrazili su želju za sudjelovanjem na seminaru za unapređenje moderiranja čitateljskog kluba.

- *Osnivanje čitateljskih klubova posebno namijenjenih čitateljima sa srednjom ili nižom školskom spremom*

Budući da su ovi čitatelji izrazito slabo zastupljeni u sadašnjim čitateljskim klubovima, mogla bi postojati potreba za klubovima koji bi bili oformljeni posebno za takve članove, a bili bi moderirani od strane iskusnih voditelja koji mogu predložiti odgovarajući izbor knjiga.

- *Gostovanja autora i/ili stručnjaka o određenim knjigama/temama*

Iako u mnogim (nipošto u svim) zemljama postoje projekti za potporu gostovanja autora na književnim manifestacijama, festivalima i u knjižarama, čini se da se to ne odnosi na čitateljske klubove. Budući da mnogi klubovi uključeni u istraživanje nemaju vlastita sredstva (ili imaju vrlo ograničena sredstva), potrebno je istražiti ostvarive mogućnosti pokrivanja naknada autorima i drugim stručnim sudionicima za gostovanja.

Budući da je u intervjuima izraženo da bi neki članovi mogli osjetiti nelagodu tijekom gostovanja autora zbog mogućeg 'nerazumijevanja' njihovog rada, možda bi bilo pametno usuglasiti sa svim članovima gostovanje prije nego što se pozove autora. Kao uspješan primjer može se predložiti praksa jednog od grčkih čitateljskih klubova gdje susret s autorom slijedi

nakon sastanka kluba na kojem se raspravlja o knjizi ovog autora i koji se organizira kao javni događaj, otvoren za sve.

- *Izrada vodiča za čitanje za neke odabrane naslove*

Većina ispitanika bi cijenila dodatne materijale o knjigama koje čitaju, po mogućnosti prije sastanka. Takve materijale treba izraditi na nacionalnoj razini i eventualno distribuirati putem besplatnog preuzimanja na web stranici mreže čitateljskih klubova. Ovi dodatni materijali mogli bi privući dodatnu pozornost kada čitateljski klubovi biraju knjige za raspravu, što znači da se poseban naglasak može staviti na knjige koje podržavaju međukulturalno razumijevanje.

16. studenog, 2021.

Dodatak: 5 nacionalnih zbirki podataka

IO1- READ-IN-CLUB

Izveštaj o istraživanju

5 NACIONALNIH ZBIRKI

PODATAKA

Zemlje: Hrvatska, Cipar, Grčka, Mađarska, Slovenija

Ukupan broj ispunjenih upitnika: 48 + 26 + 20 + 25 + 37 = 156

Pitanja	HRVATSKA – Br. odgovora	CIPAR – Br. odgovora	GRČKA – Br. odgovora	MAĐARSKA – Br. odgovora	SLOVENIJA – Br. odgovora	UKUPNO - Br. odgovora
1. Demografski podaci ispitanika						
1. 1. Koja je vaša uloga u čitateljskom klubu?						
• Organizator	2	2	2	8	2	16
• Moderator	1	1	1	3	2	8
• Organizator i moderator	5	5	3	4	6	23
• Moderator i sudionik	2	4	2	0	0	8
• Sudionik	38	14	12	10	27	101
1. 2. Koja je vaša dob?						
• Ispod 20	4	0	1	0	3	8
• 20–35	5	6	5	2	23	41
• 36–50	23	11	11	4	6	55
• 51–65	11	7	2	4	4	28
• Iznad 65	5	2	1	15	1	24
1. 3. Koji je vaš profesionalni status?						
• Student	4	0	1	1	13	19
• Zaposlen/a u privatnom sektoru	5	11	6	4	5	31
• Zaposlen/a u javnom sektoru	29	6	5	2	9	51
• Samozaposlen/a	3	5	7	2	4	21
• Nezaposlen/a	1	2	0	0	5	8
• Umirovljen/a	6	2	1	16	1	26
1. 4. Koji ste stupanj obrazovanja završili?						
• Osnovna škola	3	0	0	1	0	4
• Srednja škola	4	5	5	4	9	27
• Preddiplomski studij	5	13	8	16	22	64
• Diplomski ili doktorski studij	36	8	7	4	6	61
1. 5. Koja je vaša veza s književnim područjem (izdavaštvo, knjižnice, mediji...)						
• Profesionalno sam povezan/a	19	1	4	2	9	35
• Povremeno sam profesionalno povezan/a	1	2	2	4	3	12

• Volonterski sam povezana/a	1	9	3	2	10	25
• Pratitelj/ica sam	27	14	11	17	15	84
1. 6. Koliko dugo sudjelujete u čitateljskom klubu?						
• Manje od godinu dana	13	8	8	3	13	45
• 1 do 3 godina	19	6	5	1	16	47
• 3 do 6 godina	8	1	2	2	5	18
• 6 do 10 godina	8	5	3	4	0	20
• Više od 10 godina	0	6	2	15	3	26
2. Običaji čitateljskog kluba						
2. 1. Koliko se često susreće čitateljski klub?						
• Nekoliko puta tjedno	0	0	1	4	2	7
• Jednom tjedno	0	1	5	2	0	8
• Dva do tri puta tjedno	0	0	0	0	0	0
• Jednom mjesečno	47	24	10	12	31	124
• Svaka dva mjeseca	1	1	2	4	4	12
• Nekoliko puta godišnje	0	0	2	3	0	5
2. 2. Koliko dugo traje sastanak?						
• Kraće od sat vremena	1	0	1	2	3	7
• 60 do 90 minuta	26	14	11	8	23	82
• 90 do 120 minuta	18	9	4	9	10	50
• Dulje od dva sata	3	3	4	6	1	17
2. 3. Gdje se održavaju sastanci?						
• U javnoj knjižnici	35	2	7	9	7	60
• U privatnom domu/domovima	3	1	6	8	1	19
• U restoranu/kafiću	5	1	1	1	1	9
• U kulturnoj instituciji koja nije knjižnica (galerija/kazalište itd.)	0	5	3	5	2	15
• Drugi javni prostor	3	1	0	2	2	8
• Preko Zooma	14	5	3	0	18	40
• Preko MS Teamsa	0	0	0	0	0	0
• Preko drugog oblika e-komunikacije	0	11	0	0	6	17
2. 4. Kada se održavaju sastanci?						
• Tijekom radnog vremena, do pet sati popodne	2	0	0	3	0	5
• Navečer, radnim danima	46	13	10	16	20	105
• Vikendom	2	13	10	6	17	48
3. Demografski podaci čitateljskog kluba						
3. 1. Većina članova čitateljskog kluba su:						
• Muškarci	0	0	0	0	0	0
• Žene	46	21	10	19	35	131
• Otprilike pola-pola	2	5	10	5	2	24
3. 2. Koja je prosječna dob članova?						
• Ispod 20	7	0	1	1	0	9
• 20–35	0	8	2	2	23	35

• 36–50	29	10	12	2	8	61
• 51–65	12	7	5	12	5	41
• Iznad 65	0	1	0	8	1	10
3. 3. Koja je dobna razlika između najmlađeg i najstarijeg člana?						
• Manja od 10 godina	12	3	9	6	14	44
• 10–30 godina	31	20	10	16	17	94
• Veća od 30 godina	5	3	1	3	6	18
3. 4. Koliko osoba sudjeluje na jednom sastanku?						
• 5 ili manje	0	0	4	1	19	24
• 6–10	16	15	11	7	14	63
• 11–20	29	8	4	10	4	55
• 21–30	3	2	1	3	0	9
• Više od 30	0	1	0	4	0	5
3. 5. Koji je postotak osoba koje su članovi kluba, ali ne sudjeluju u specifičnom sastanku?						
• Manje 10%	20	13	10	3	7	53
• 10–20%	7	6	6	8	6	33
• 20–30%	4	4	2	7	3	20
• Više od 30%	1	0	1	5	5	12
• Nije primjenjivo (nema članstva, bilo tko može doći kada želi)	16	3	1	2	16	38
4. Moderiranje						
4. 1. Imaju li sastanci redovitog moderatora?						
• Da, moderator je svaki put isti	41	21	10	6	26	104
• Nekoliko se članova grupe izmjenjuje kao moderator.	6	4	7	10	7	34
• Događaj svaki put moderira druga osoba, bilo tko može biti moderator.	1	0	3	5	2	11
• Nema moderatora.	0	1	0	4	2	7
4. 2. Je li uobičajeno da svatko tko je pročitao knjigu izrazi mišljenje?						
• Da	28	18	13	8	27	94
• Ne	0	0	0	2	1	3
• Na njima je da odluče žele li izraziti mišljenje	20	8	7	15	9	59
4. 3. Pozove li moderator tihe sudionike da izraze svoje mišljenje?						
• Da	24	21	14	13	16	88
• Ne	0	0	0	12	1	13
• Na njima je da odluče	24	5	6	0	20	55
4. 4. Obraća li moderator pažnju na to da se čuje mišljenje svakog člana?						
• Da	37	21	12	12	21	103
• Uglavnom da	9	4	7	8	11	39
• Povremeno	1	1	1	1	4	8
• Ne	1	0	0	4	1	6

4. 5. Pazi li moderator da neki sudionici ne zauzmu previše vremena za raspravu?						
• Da	10	12	8	8	7	45
• Do određene mjere	18	7	8	10	13	56
• Ne	1	0	1	1	4	7
• Ovo nije problem u našoj grupi	19	7	3	6	13	48
4. 6. Je li obavezno pročitati knjigu o kojoj se raspravlja?						
• Da	6	5	7	2	7	27
• Poželjno je	38	19	12	17	25	111
• Ne	4	2	1	6	5	18
5. Običaji						
5. 1. Je li moguće poslati pitanja i/ili komentare ako netko nije prisutan na sastanku?						
• Da	37	15	16	12	27	107
• Ne	11	11	4	13	10	49
5. 2. Koji je glavni razlog zašto ste se pridružili čitateljskom klubu? (odaberite jedan odgovor)						
• Dobivanje preporuka za čitanje	3	2	2	1	3	11
• Razmjena mišljenja o pročitanim knjigama	30	14	4	1	23	72
• Jačanje čitateljske kulture redovitim čitanjem	15	6	9	6	3	39
• Razvijanje društvenih vještina	1	0	2	1	3	7
• Dobro se provesti s drugima	1	1	2	16	3	23
• Širenje međukulturnog dijaloga	0	3	1	0	2	6
5. 3. Je li dio vremena u vašem čitateljskom klubu posvećen općenitom razgovoru / druženju?						
• Ne	7	0	0	2	6	15
• Da, do 15 minuta dok čekamo članove koji kasne	26	14	8	4	15	67
• Da, do 15 minuta nakon rasprave o knjigama	5	2	8	0	14	29
• Da, družimo se neko vrijeme (više od 15 minuta) nakon događaja	10	10	4	19	2	45
6. Odabir knjiga						
6.1. U kojem je obliku odabrani materijal za čitanje?						
• Isključivo tiskane knjige	29	9	7	14	20	79
• Prvenstveno tiskane knjige, ali i drugi oblici (e-knjige, audio knjige)	19	17	13	10	14	73

• Isključivo ili prvenstveno e-knjige ili audio knjige	0	0	0	1	3	4
6. 2. Većina knjiga o kojima se raspravlja su:						
• Romani	48	24	12	12	35	131
• Kratke priče	2	0	4	4	0	10
• Poezija	0	1	4	0	0	5
• Publicistika	0	1	0	1	0	2
• Drugo	0	0	0	8	0	8
6. 3. Drugi žanrovi koji su uključeni (označite sve koji su primjenjivi)						
• Romani	3	9	5	4	9	30
• Kratke priče	39	19	3	6	24	91
• Poezija	15	5	2	8	5	35
• Publicistika	16	8	8	7	8	47
• Drugo	6	4	2	0	5	17
6. 4. Tko prvenstveno bira knjige za rasprave?						
• Moderator čitateljskog kluba	41	3	7	5	12	68
• Vanjski faktor (nagrada, recenzija, stručnjak ...)	0	1	1	1	0	3
• Većina sudionika	7	19	11	12	19	68
• Najaktivniji sudionici	0	3	1	7	6	17
6. 5. Sudjeluje li vanjski prijedlog u odabiru knjige koja će se čitati?						
• Ne, odlučujemo sami	37	21	4	24	29	115
• Služimo se popisom prijedloga koji su napravili stručnjaci	1	1	2	1	1	6
• Usvajamo prijedloge od (moguće više odgovora):						
• Medija	4	6	4	6	4	24
• Književnih nagrada	10	6	1	2	7	26
• Kritičara	7	4	2	5	2	20
• Stručnjaka	7	4	0	4	2	17
• Trendova na društvenim mrežama	3	3	7	8	6	27
6. 6. Sudjeluju li članovi u izboru knjiga o kojima se raspravlja?						
• Uvijek	3	18	5	6	17	49
• U većini slučajeva	11	4	13	11	9	48
• Povremeno	25	3	2	8	8	46
• Gotovo nikada/Nikada	9	1	0	0	3	13
6. 7. Je li svaka rasprava posvećena jednom naslovu?						
• Da	28	26	16	12	31	113
• Ne	20	0	4	13	6	43
6. 8. O koliko se naslova uobičajeno raspravlja na jednom sastanku?						
• Jedan naslov	33	23	13	18	34	121

• Dva naslova koji su međusobno povezani	3	1	5	4	0	13
• Tri ili više naslova koji su međusobno povezani	7	2	1	0	2	12
• Dva nepovezana naslova	0	0	1	2	1	4
• Tri ili više nepovezanih naslova	6	0	0	1	0	7
6. 9. Koliko unaprijed se biraju knjige o kojima će se raspravljati?						
• Na svakom sastanku bira se knjiga za idući sastanak	30	16	11	8	10	75
• Do mjesec dana prije sastanka	16	8	9	10	14	57
• Mjesec do tri mjeseca prije sastanka	1	2	0	6	9	18
• Više od tri mjeseca prije sastanka	1	0	0	1	4	6
6. 10. Utječe li cijena knjige na odabir?						
• Da	0	20	2	2	0	24
• Ne	6	5	12	14	20	57
• Većina knjiga posuđena je iz javne knjižnice i/ili od prijatelja	42	1	6	9	17	75
6. 11. Koliki je postotak pročitanih knjiga u klubu koje članovi kupe? (u odnosu na postotak posuđenih knjiga)?						
• Sve knjige su kupljene	0	4	5	2	1	12
• Većina knjiga su kupljene	2	19	6	5	3	35
• Otprilike 50%	2	3	3	11	11	30
• Većina knjiga je posuđena	27	0	6	7	18	58
• Sve knjige su posuđene	17	0	0	0	4	21
6. 12. Čitate li prvenstveno knjige napisane na vašem jeziku ili prijevode?						
• Prvenstveno knjige pisane na mom materinjem jeziku	8	8	11	19	6	52
• Prvenstveno prijevode	17	8	3	1	18	47
• Otprilike 50-50%	23	10	6	5	13	57
7. Preferencije						
7. 1. U idealnoj situaciji, jesu li vam draži sastanci uživo ili online?						
• Sastanci uživo	41	10	12	18	20	101
• Sastanci online	1	2	0	0	8	11
• Kombinacija	5	12	7	6	9	39
• Nemam sklonost	1	2	1	1	0	5
7. 2. Je li vam draže raspravljati o jednoj knjizi po sastanku ili o više njih (koje su povezane)?						
• Jedna knjiga po sastanku	32	22	14	11	27	106
• Više knjiga po sastanku	9	1	4	8	2	24

• Nemam sklonost	7	3	2	6	8	26
7. 3. Smatrate li da su moderirani sastanci bolji od spontane rasprave?						
• Draži su mi moderirani sastanci	35	17	11	12	22	97
• Draže su mi spontane rasprave	5	3	7	7	8	30
• Nemam sklonost	8	6	2	6	7	29
7. 4. Koje je vaše mišljenje o prisustvu autora ili stručnjaka za knjigu o kojoj se raspravlja?						
• Bilo bi odlično	38	18	16	16	20	108
• Spriječilo bi spontanu raspravu	5	5	1	2	8	21
• Nemam sklonost	5	3	3	7	9	27
7. 5. Biste li htjeli dobiti smjernice za knjigu koju čitate ...						
• ... prije događaja	25	10	10	14	21	80
• ... poslije događaja	9	5	4	0	8	26
• Nikad	14	11	6	11	8	50

